

DISPUTATIO CATHOLICORUM PATRUM

ADVERSUS

DOGmata PETRI ABÆLARDI.

(Bibliotheca Cisterciensis, t. IV, p. 238.)

MONITUM DOMNI TISSIERI.

Hanc Disputationem Andreas a Quercu, noster Manrique, et alii, Guillelmo a S. Theodorico tribuunt (38) Verum supra Guillelmi legitimum partum unico libro contentum protulimus, Gaufrido Carnotensi et S. Bernardo scriptum, quo errores Abælardi nondum eis cogniti declarantur. Hoc autem alterum opus tribus libris distinctum et præsulì Rothomagensi nuncupatum, editum est, postquam S. Bernardus Petri Abælardi errores insectatus est; et hic se iniuque a sancto Patre impetum in Apologia adversus eundem scripta mendaciter calumniatus est. Hic ergo noster abbas beatum Bernardum tuetur, et demonstrat verbis Abælardi adductis errores ei a sanctissimo Patre imputatos, vere ab ipso traditos et evulgatos. Horum autem abbatum, Guillelmi scilicet et anonymi hujus testimoniis, imo verbis Abælardi, quæ ipsi referunt, refutabitur calumnia eorum qui B. Bernardum contra Petrum Abælardum disputantem, larvas duntaxat et chimæras dicunt insectatum, non doctrinam, quam ille tueretur. Quæ injuria in sedem apostolicam, et in concilium Senonense, coram quibus capitula librorum Abælardi lecta sunt, et ab eis damnata, redundat. Qui tanta facilitate S. Patrem ignorantæ damnant, et Abælardum absolvunt, in tam pravum judicium forsitan inducti sunt ex lectione responsionis ejusdem Abælardi, ante 30 annos cum aliis quibusdam ejus operibus editæ, in qua errores sibi scriptos damnat, et suos esse inficitur. Verum responsio illa potius inscribenda erat, *Retractatio errorum Petri Abælardi*, quam Responsio contra calumnias objectorum, cum Guillelmo, et anonymo abbas sententias ejusdem Abælardi fuisse referant, errores de quibus accusabatur apertissime continentes. Nec quemquam moveat, quod in operibus Abælardi nuper editis non reperiantur illi errores, nam libri illi qui hos continebant, non sunt typis excusi. Illi enim cæteris operibus, quibus admisti fuissent, perniciousam certam attulissent. Porro initium illius disputationis non edidimus. Primus enim quaternio deest exemplari, quod unicum reperitur, et illud fuit olim bibliothecæ Clarevallis, atque in ejus initio hæc verba jam olim scripta sunt. Deest unus quaternus, qui habuerit obedientiam librorum requirat. At non solum non repertus est ille quaternus, sed etiam codex ille e bibliotheca illa sublatus: quem Andreas a Quercu vivens possedit, et ego illum ipsum exscripsi. Adverte hunc anonymum in tertio hujus operis libro illam Abælardi sententiam refellere, qua statuebat omnibus gratiam Dei offerri. Verum hæc non Abælardi propria est, sed scholasticorum doctorum communis, imo et Patrum; quam inter cæteros egregie tuetur Prosper Augustini discipulus in libris De vocatione gentium: qui etiam illam ad parvulos sine baptismo decedentes extendit. Sane nec Guillelmus, nec S. Bernardus hanc sententiam in Abælardo damnarunt; imo ipsi eam passim docent. Pelagianismi quidem Abælardum insinularunt, quod diceret nos viribus liberi arbitrii posse bona agere, etc. Sed hac de re iterum in adnotationibus nostris infra.

(38) Et merito. Vide quæ de hac disputatione disserunt auctores Gallicæ litterariæ supra, col. 197, n. XLV. EDIT. PATR.

LIBER PRIMUS.

(Derst principium, ut jam monuimus: in eo autem quod superest, refutatur dogma Abælardi, potentiam soli Patri, sapientiam Filio, benignitatem Spiritui sancto hæretico sensu tribuentis.)

« Si tam evangelica quam apostolica dicta discutiamus, juxta ipsius locutionis proprietatem intelligimus, ea quæ ad potentiam pertinent, Patri specialiter ascribi, ut hinc quoque aperte colligi possit, vocabulo Patris omnipotentia ipsa specialiter designari. Ait quippe Filius: *Quæ Pater posuit in sua potestate* (Act. 1), non, quæ Filius et Spiritus sanctus. » Et infra de eodem: « Cum ait Apostolus, ipsum a mortuis resurrexisse per gloriam Patris (Rom. vi), innuitur, magis ad personam Patris pertinere, juxta ejus, ut dictum est, proprietatem, ea quæ potentia sunt, ascribenda esse; sicut Filio, ea quæ ad animi rationem vel sapientiam pertinent, sicut judicare est, quod discretionis est. Unde scriptum est: *Pater omne judicium dedit Filio* (Joan. 1v);

« quia sapientiæ cedit potentia in discussione judicii, ubi æquitas magis examinanda est, quam vis potentia exercenda. » Et infra: « Ut ex supra positis jamdudum specialiter nomine Patris divina potentia declaratur; sic nomine Filii sapientia significatur. Est autem divina sapientia quædam, ut ita dicam, potentia ipsius Dei. » Et infra de Spiritu sancto: « Benignitas ipsa, quæ nomine Spiritus sancti demonstratur, non est aliqua in Deo potentia, sive sapientia, ut videlicet ipsum benignum esse, sit esse potentem, vel sapientem: sed hæc ejus bonitas magis secundum ipsum charitatis affectum vel effectum accipienda est. » Hæc autem eodem ordine verbis eisdem, licet locis diversis, sicut hic posita sunt, ab antiquo serpente per eum in diabolologia illa evomit

sunt. Quis unquam Arius, quis Eunomius, quis alius heresiarcha de Deo tam male sensit, tam male scripsit? Quid agitis, o nostrates philosophi? Cur oculos avertitis? O nobilissimi juvenes, o mundi flores, o aurea scientiæ secularis vasa; cur talia discitis, cur dicitis, cur scribitis? Utinam magistri vestri scripta vana tantummodo essent, non tam perniciosa! Apostolica sanctio est, *omne quod non est ex fide, peccatum est* (Rom: xiv). Quid est ergo, quod destruit fidem? Sed ne diutius otidum cœnum removentes næseam incurramus, relegamus superiora. Dicit, quod Pater est omnipotentia. Verum est, hic nulla questio est. At quod specialiter adjungit, suspectus mihi factus est, venenum portat. Volt enim, quod Pater habeat omnipotentiam quamdam, quam Filius non habeat, id est, quod Pater potest esse a seipso, Filius non potest esse a seipso. Ad hanc fallaciam veridica responsione denodandam postea revertemur. Dicit, quod sapientia Patris, quæ est Filius, non est omnipotentia, sed aliquid de Patre, id est, quædam potentia de omnipotentia Patris. Id pluries replicat. Dicit, quod benignitas ipsa, quæ est Spiritus sanctus, non est aliqua in Deo potentia vel sapientia; quia aliud est, benignum esse; aliud, sapientem vel potentem esse. Dicit, quia sapientiæ cedit potentia in discussione judicii, ubi æquitas magis examinanda est, quam vis potentiæ exercenda. Dicit, quod Pater quædam posuit in sua potestate, quæ non posuit Filius, vel Spiritus sanctus. His non tam argutiis, quam mendaciis, sicut ordo propositionis requirit, et Deus, pro quo et de quo loquimur administraverit, respondendum est. Ac primum requiro cur sanctæ religionis et magni nominis abbatem insimulet falsa finxisse; quia in theologia sua scripserit, Filium esse quamdam potentiam, Spiritum sanctum nullam. Id enim in Apologia sua, quam contra abbatem Petrus ipse dirigit, se dixisse negat, scilicet quod divina sapientia quædam sit potentia Patris, non Filius; et quod amor Patris et Filii, sit nulla potentia, non Spiritus sanctus, se dixisse profitetur, et verum esse pertinaciter contendit. Sed vix contentionibus hominum. Vere juxta Jeremiam stultus est factus omnis homo a scientia. Miror ego homullulus quidam fanæ tenuis, et scientiæ nullius, tam eruditam, tam celebrem magistrum, talibus nœniis tam turpiter involutum fuisse. Non debuisset vel idiota quilibet ariarum aranearum tam floccidis cassibus irretiri. Si enim sapientia Dei est Filius Dei, et e converso; et amor Patris et Filii est Spiritus sanctus, et e converso; sapientiam Patris quamdam potentiam esse, et Filium non esse, et amorem Patris et Filii nullam potentiam esse, et Spiritum sanctum non esse, per me videre non possum. Licet enim non Pater per Filium, sed Filius per Patrem sapiens sit, Pater enim a nullo, Filius a Patre est. quidquid est; ipse Petrus tamen qualiter de sapientia Patris agat, maxime in Apologia sua manifestat, ubi super hoc capitulum ita dicit: « Sicut ergo sapientia, quam

Filium ejus intelligimus, quædam potentia est, vel facultas omnia discernendi sive cognoscendi, ne per ignorantiam errare possit; sic amor ipsius, sive benignitas, quam Spiritum sanctum dicimus, optima est ejus voluntas, potius quam potestas. » Expergiscimini, qui dormitis in lectis eburneis, et lascivitis in stratis vestris, sapientiæ secularis amatores; et videte, quam cæca sit præsumptionis audacia. Hic aperte dicit, sapientiam Dei, id est, Filium Dei, quamdam Dei potentiam esse vel facultatem, omnia scilicet discernendi vel cognoscendi: tacet faciendi, ne omnipotentiam ascribat Filio, cum scriptum sit: *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1): et amorem Dei, sive benignitatem Dei, id est Spiritum sanctum, optimam esse voluntatem, non potestatem. Quid amplius quæritis? Planum est. Dicit quidem: « Pater est omnipotentia, Filius quædam potentia, Spiritus sanctus nulla potentia. » Cur igitur invehitur pro capitulis his, velut ab eo factis, quem criminatorem suum appellat, in abbatem? Nunc ergo, non voce Judæorum, sed orthodoxorum judicio simul omnes exclamemus: *Reus est mortis* (Matth. xxvi). At coluber ille tortuosus modo reflexus in gyros, modo secundum sententiam judicis, gradienis supra pectus, quantum potest erectus, latebrosissimæ ac obscurissimæ disputationis antrum ingreditur, et velut in altissima rupe Parinendis sibhat inaudita; per Apologiam suam theologiam impejorat, novos veteribus errores adjungit, et eos pertinaciter et contentiose, quod hæreticum hominem facit, defendere contendit; novitatum amatores, ac simplices auditores, sophisticis importunitatibus eludit; abbatem litteratissimum, et quod majus est, religiosissimum, vocat inexpertum artis illius, quæ magistra est disserendi: quasi non legisset in Apostolo quod *sapientia mundi stultitia est apud Deum* (I Cor. iii). Sed et illius maxime de Apostolo, et in eodem Apostolo: « Videte ne quis vos spoliât per philosophiam et inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, et secundum elementa mundi, et non secundum Christum: in quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. ii). »

His itaque, pro eo quod capitula illa abbatem finxisse commemorat, excursis, jam nunc ratio nos cogit, ut ad præjacentia mendacia redeamus, et ea non viribus nostris, sed sanctorum Patrum patrociniis discutiamus. Cunctis vero scientibus liquet, quod latet falsitas sub veritate, et quia per se turpis est, semper contegi nititur sub illius umbraculo. Verum est enim, omnipotentia pertinet ad Patrem, qui Pater omnipotens est, et a nullo est: et ut B. Dionysius Areopagita in Hierarchia sua dicit: « Fons Deitatis est Pater; » Filius vero naturaliter est de Patre suo, et Spiritus sanctus de Patre et Filio: sed quod omnipotentiam sic proprie assignat Patri, ut eam vltet assignare Filio vel Spiritui sancto, ut per id scilicet distinctionem personarum faciat, Patris per omnipotentiam, Filii per sapientiam, id est, secundum se quamdam potentiam, Spiritus sancti per

nullam vel potentiam, vel sapientiam, quia per benignitatem solam, venenum est, error est, hæresis est; et ut verbis magistri sui, de quo plus justo gloriatur, utar, fallacia est. Neque enim habet aliquam omnipotentiam Pater, quam non habeat Filius; quia quidquid habet Pater, habet et Filius; quia de omnipotente est Filius omnipotens. Alioquin verum non est illud evangelicum, ubi Filius dicit ad Patrem: « Omnia mea tua sunt; et omnia tua mea sunt (Joan. xvii). » Æqualis enim est Patri per omnia Filius secundum divinitatem; licet quod est, de eo sit; quia de Deo Deus natus est, quæ ipse, non ipse; et ubi est naturalis æqualitas, ibi æqualis et naturalis est potestas. Videamus si assertioni huic sanctorum Patrum concinat auctoritas. Hilarius ille splendidissimus Galliarum sol, et hæreseos Arianae præcipuus et validissimus oppressor, in libro vii De Trinitate dicit: « Non ambigitur, quin æqualitas nihil differat. Æqualitas vero nunquam ibi esse contradicatur, ubi unio est, nec tamen illic reperitur, ut differat. Ita similitudinis æqualitas nec solitudinem habet, nec diversitatem; quia omnis æqualitas nec diversa, nec sola est. » Et in eodem paulo post: « Itaque Filius in natura Patris eadem est, cui omnia posse naturæ est. » Et noster Aristoteles B. Augustinus, similiter in libro vii De Trinitate: « Ergo et Pater ipse sapientia est, et ita dicitur Filius sapientia Patris, id est ut quemadmodum lumen de lumine, et utrumque verum lumen, sic intelligatur sapientia de sapientia, et utraque una sapientia. Ergo et una essentia, quia hoc est ibi esse, quod sapere. Quod enim est sapientiæ sapere, et potentiæ posse, æternitati æternum esse, justitiæ justum esse. Pater igitur et Filius simul una essentia, et una magnitudo, et una veritas, et una sapientia, et una omnipotentia. » Videtisne, o Parisienses academici, quod proprie, id est ad distinctionem personarum, omnipotentia soli Patri non debeat ascribi? Sed ne aliqua, vel parvissima dubitationis nebula remaneat, videte, quid in octavo ejusdem operis libro magister idem de re eadem prosequatur: « Ea, inquit, dicuntur proprie in illa Trinitate distincte ad singulas personas pertinentia, quæ relative dicuntur ad invicem, sicut Pater et Filius, et utriusque donum Spiritus sanctus. Non enim Pater Trinitas, aut Filius Trinitas, aut Trinitas donum. Quod vero ad se dicuntur singuli, non debet dici pluraliter, tres, sed una ipsa Trinitas, sicut Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus; Deus bonus Pater, bonus Filius, bonus Spiritus sanctus, et omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus; nec tamen tres dii, aut tres boni, aut tres omnipotentes, sed unus Deus, bonus, omnipotens, quod est ipsa Trinitas. »

His attestacionibus sufficienter, quantum arbitror, ostensum est, quod omnipotentia proprie Patri soli non debet ascribi. Sed video quid Petrus hic velit

A et in quibus dumetis opinionis novæ se inferat, quantum Deus dat, intelligo. Profitemus in superioribus quod verum est, quis æqualiter Patri Filius omnipotens est, quantum ad operationis effectum; idcirco tamen specialiter omnipotentia Patri attribuitur, quia non est æqualiter ei Filius omnipotens modo quodam, id est, quantum ad subsistendi modum. Id trahere videtur a quodam Maximo, quem puto Græcum fuisse, quem et Joannes Scotus usque ad hæresim imitatus est. Talibus hoc in loco Petrus verbis utitur: « Quidquid ad omnipotentiam attinet, non solum quantum ad operationis effectum, verum etiam quantum ad subsistendi modum, Patri tanquam proprium debet attribui, ut tale sit scilicet, quod Maximus dixerit, quod Pater per ingentiam Deltatem omnipotens sit. » Ac si aperte dicat: Per hoc quod Deus est, et ingentus, eum utroque modo omnipotentem esse. Ergo et omnipotens est, quantum ad operationis effectum, sicut et Filius, et Spiritus sanctus; et omnipotens est quantum ad subsistendi modum; quod non possunt esse Filius, nec Spiritus sanctus; quia Pater potest esse a seipso, quod Filius non potest, nec Spiritus sanctus. Diversus ergo est, secundum te, in illa simplici essentia subsistendi modus. Subsistit enim Pater eo modo, ut habeat proprie hanc omnipotentiam, quam non habeat Filius, vel Spiritus sanctus. Huic falsiloquo Senecæ scitum aptari potest: « Quidquid adinvestitum est, fundamento caret. » Si enim ita est, fallit vel fallitur, qui dicit in Evangelio: « Ego et Pater unum sumus (Joan. x). » Ego, et Pater, et sumus, ad personarum proprietatem, unum ad essentiæ pertinet unitatem. Sed non fallit, quia veritas est; nec fallitur, quia sapientia est, et omnipotentia: non qui Pater, sed quod Pater. Non est igitur in illa simplici essentia diversus subsistendi modus (39), ubi ejusdem naturæ est, quidquid ibi est; et tantus Deus est solus Pater, quantum Pater et Filius et Spiritus sanctus; quia unaquæque persona sigillatim perfectus Deus, et tota simul Trinitas non nisi unus Deus. Augustinus in lib. vi De Trinitate: « In rebus, inquit, corporeis non tantum res una, quantum tres simul; et plus aliquid sunt duæ, quam una res. Cæterum in summa Trinitate, quæ Deus est, D tantum est una, quantum tres simul; tantum est una, quantum duæ, et in se infinita sunt. Ita et singula sunt in singulis, et singula in omnibus, et omnia in omnibus, et unum in omnibus. Qui videt hoc vel ex parte, vel per speculum et in ænigmate, gaudeat cognoscens Deum, et sic Deum honoret, et gratias agat. Qui autem non videt, tendat ad videndum per pietatem, non per cæcitatem ad calumniandum etiam quia unus est Deus, sed tamen Trinitas. » Hæc Augustinus ad conterendos novos fidei inimicos, et ad ostendendam individua unitatis incomprehensibilem sublimitatem, fortiter atque fideliter disseruit. Cla-

(39) Negat esse in Deo diversum subsistendi modum; sed ibi *subsistere* sumit pro *existere*, non ut *hypostasis* seu personæ proprietatem notat.

ret igitur, nisi his qui superbiæ et contentionis spiritu insipientes et impenitentes cor habent, thesaurizantes sibi iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei; claret, inquam, diversum subsistendi modum ibi non esse, ubi principaliter et ineffabiliter unum et verum est esse. Denique nihil aliud est rei essentia, quam res ipsa; et, teste Augustino, Deus relative non subsistit, sicut relative dominatur. Ut enim in lib. vii De Trinitate dicit: « Omnis res ad seipsam subsistit, quanto magis Deus, si dignum est, ut dicatur Deum subsistere. » Et quoniam in Deo nihil aliud est, sapientem esse vel potentem esse quam esse, sicut in superioribus et ratione, et tanti doctoris eruditione potenter et patenter declaratum est, inconueniens dictum est de Deo, et Pater potest esse a seipso: nam est a seipso, quod Filius non est, quia Filius a Patre est. Videte quod turbatus, vel turbare volens sit, qui de re etiam non simplici dicit. Res ista potest esse res ista. Sed ne verbosus sim, et per me, præsertim talis in talibus deficiam in me, ad præcellentissimum doctorem, Augustinum dico, revertor. Homo ille Dei scribit ad sanctum Evodium, qui eum de quibusdam rebus obscurissimis epistolis interrogauerat; in quibus, ut sibi videbatur, probauerat ratione, cogi Deum esse; et velut flumen repletum aquis in secunda epistola ad eundem Evodium prorupit in hæc verba: « Habes, inquit, in libro De vera religione quem si recoleres atque prospiceres, nunquam tibi videretur ratione cogi Deum esse, vel ratiocinando effici, Deum esse debere: quando quidem in ratione numerorum, quam certe in usu quotidiano habemus, si dicimus, septem et tria debent esse decem, minus considerate loquimur. Non enim decem debent esse, sed decem sunt. De quibus itaque rebus recte dicatur, quod esse debeant, sive jam sint; sive jam non sint, satis, quantum æstimo, disputavimus in eis libris, quos commemoravi. Homo enim sapiens esse debet: si est, ut maneat; si non est, ut fiat. Deus autem sapiens non esse debet, sed est. » Similiter potens non esse debet, sed est: sicque de omnibus. Omnia enim quæ in eo sunt, nihil aliud quam ipse sunt; sed hic modus loquendi nostræ congruit infirmitati. Hinc Hilarius De Trinitate: « Per id quod habet Deus, ipsum illud significat habendo; quia non humano modo ex compositis Deus est, ut in eo aliud sit, quod ab eo habetur, et aliud sit ipse qui habeat; sed totum quod est, una est natura, perfecta scilicet et absoluta et infinita, et non ex disparibus constituta, sed vivens ipsa per totum. » Hæc Petrus non vidit, qui confidens in viribus ingenii, et in adinventionibus suis sibi placens (valde vero stulto homini placet, qui sibi placet), sanctorum Patrum per humilitatis ac fidei semitam gradientium elimatam doctrinam contempsit: et ob id iusto iudicio Dei in hujus obscurissimæ caliginis cæcam foveam projectus est, ut sentiret, doceret, scriberet, quatenus quoniam Pater a seipso esse potest, quod Filius non potest, ideo omnipotentiam debere Patri specialiter ascribi;

A Filio non ascribi, sed quamdam potentiam; Spiritus sancto nullam, quia benignitatem solam. Stupesco, dum hæc scribo, et omnia viscera mea contremiscunt. Deum testor et angelos ejus, quoniam qui mendacia hæc ob eruditionem legunt, nisi resipiscant, filii perditionis sunt: et eorum qui fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum fuerunt, sortem maledictionis elegerunt, et æternæ damnationis sibi acquirunt. Sed quoniam de falsiloquio hoc, quo suo supra dicto modo Petrus omnipotentiam Patri specialiter ascribit, piis lectoribus, ut arbitror, satisfactum est: fidei et auctoritatis lumine præeunte inspiciamus et reliqua.

Sequitur non minor perversitas, nec minoris pestilentiae morbus, cum velut ex sæculari fornace scholasticis suis furfuream scoriam ministrat, et vanitates evomit, imo insanias mendaces; mentiens de Filio Dei, in quo est salus mundi. Dicit enim quod sapientia Patris, quæ est Filius Dei, non est omnipotentia, sed aliquid de Patre, id est quædam potentia de omnipotentia. Sed ut luce clarius intueamur, quod pessima, quod detestanda doctrina hæc, imo fallacia, non doctrina sit, superiore disputatione debemus adjuvari, et luminosis auctoritatibus eorum qui Deum vident, et cum eo regnantes in perpetuas æternitates lucent, ad depellendas has tenebras adjuvari. Est etenim indissimilis et consubstantialis Patri Filius secundum divinitatem per omnia; licet ex eo sit quod est: quod nihil aliud est, quam natum esse unum de uno, verum de vero, totum de toto, coæternum de æterno; et sic de ipso, quod sit in ipso; ubi non est essentialis diversitas, sed personæ proprietates. Non est igitur Filius quædam potentia de omnipotentia; imo est omnipotentia de omnipotentia. Non est, inquam, aliquid de Patre, quia licet sit alius quam Pater, non tamen est aliud quam Pater. Hinc Hilarius in lib. vii De Trinitate: « Deus, inquit, Filius qui est, non est aliud quam Deus. Nam, cum audio, *et Deus erat Verbum* (Joan. 1), non dictum solum audio verbum, sed demonstratum intelligo esse quod Deus est: et res significata a substantia est, cum dicitur, *Deus erat*. Esse enim non est accidens nomen, sed subsistentis veritas, et manens causa, et naturalis generis proprietates. » Idem, in libro ejusdem operis tertio: « Patrem autem in Filio, et Filium in Patre esse, plenitudo divinitatis in utroque perfecta est. Non enim diminutio Patris est Filius, nec Filius imperfectus a Patre est. » Idem de eodem in libro iv: « Unus est ergo ab uno, neque præter innascibilem Deum innascibilis Deus alius est; neque præter unigenitum Deum unigenitus Deus quisquam est, ac sic uterque Deus: cum inter unum et unum, id est ex uno unum, divinitatis æternæ non sit secunda natura. » Et in septimo: « Tenet itaque nativitas eam, ex qua subsistit, naturam; et Filius Dei non aliud quam quod Deus est, subsistit. » Sed et hoc apertius in octavo: « Hoc, inquit, Ecclesia intelligit, hoc Synagoga non credit, hoc philosophia non sapit, unum

ex uno, et totum ex toto Deum et Filium; neque per nativitate deesse, quod totus est, neque hoc ipsum totum non secum nascendo tenuisse. » Et in duodecimo : « Tua res est, Filius tuus et unigenitus tuus est, non portio, non protensio, non secundum efficientiarum opinionem nomen aliquod inane; sed Filius ex te vero Deo Patre Deus verus, et a te in naturæ tuæ ingenitæ genitus potestate. » Videtisne ergo, o purpurati juvenes, vel vos saltem, o cucullati amici, qui thalami Salomonis secreta rimamini, videtis, inquam, quam devius sit a vero, qui sapientiam Patris, id est Filium Dei, dicit, non omnipotentiam, sed quamdam potentiam de omnipotentia? vel aliquid ex Patre, cum totus totum idea sit quod Pater naturaliter et æternaliter cum Patre, licet Deus Filius natus sit ex Patre? Fides quæ supra firmam petram fundata est, invadi quidem, sed moveri non potest.

Sed ne tantorum multiplicitate verborum sermo noster silvescat, et severis vilescat iudiciis, jam et nunc quod ejusdem perditionis præruptum teneat iter, de Spiritu sancto loquens, inexploratum non relinquam. « Benignitas, » inquit, « ipsa, quæ est Spiritus sanctus, non est in Deo aliqua potentia, vel sapientia; quia aliud est, benignum esse; aliud est, potentem esse; aliud sapientem esse. » Cur legitis hoc, o insani? Quis nisi delirus hæreticus et a Deo traditus in reprobum sensum, audet talia dicere, præsertim defendere? Quis de consolatore orphanorum Christi, quis de vero doctore apostolorum Christi, quis de illuminatore sanctarum animarum, quas introducit in omnem veritatem, tam impie mentitus est? « Qui dixerit blasphemiam in Patrem aut Filium, remittetur ei; qui autem dixerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro (Matth. xii). » Ad Spiritum namque sanctum, quia donum est, pertinet proprie peccatorum remissio. At istud proprie non est Petri, sed Augustini; quia non est ad personæ distinctionem, sed ad ostensionem; quia quod Pater et Filius peccata dimittunt, per suam bonitatem, hoc est per Spiritum sanctum dimittunt, id est, non ex debito, sed gratuito dono. Apostoli vox est : « Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia (Rom. xi). » Quasi diceret. Ex Patre, per Filium, in Spiritu sancto. Eorum enim et natura eadem est et operatio. « Ex ipso, » namque « et per ipsum, et in ipso, » voces sunt unam eandemque substantiam significantes, quod Apostolus clausula subsequenti patentissime declaravit : « Ipsi, » inquit, « non ipsis, gloria in sæcula sæculorum. Amen. » Emersit ab inferis nuper alter Mætonius, qui callidis disputationibus intentus prædicaret, Spiritum sanctum non esse Deum. Si enim omnipotens non est, Deus non est : quia si Deus est, omnipotens est; quippe qui ubi vult spirat, qui scrutatur arcana Dei, qui replet orbem terrarum, qui apostolos inebriat, qui Ecclesiam fecundat, qui peccata relaxat, qui unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult, charismata dispensat. Hæc non

creaturæ, sed Creatoris opera sunt. Igitur Spiritus sanctus non creatura, sed Creator est; quia quidquid est, aut Creator, aut creatura est. Si igitur Creator est, omnipotens est, omnisapiens est, si ita dici potest, et quidquid in illa ineffabili simplici que natura intelligendum est; æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, vivus, sapiens, potens, sanctus, justus, bonus, beatus, creator. Augustinus in lib. v De Trinitate : « Si, » inquit, « quidquid in se manet, et gignit et operatur aliquid, principium est ejus rei quam gignit, vel ejus quam operatur, non possumus negare Spiritum sanctum recte dici principium; quia non eum separamus ab appellatione Creatoris : et scriptum est de illo, quod operatur, et utique in se manens operatur. Non enim in aliquid eorum quæ operatur, ipse mutatur et vertitur. »

Et expositis his, quæ juxta Apostolum operatur, idem Augustinus concludit sic : « Quis tanta potest operari, nisi Deus? Sicut igitur Filius Dei semper de Deo natus semper est Deus; sic et Spiritus sanctus de Patre et Filio semper procedens, semper est Deus. » Idem Augustinus in libro eodem De Trinitate : « Semper procedit Spiritus sanctus, et non ex tempore, sed ex æternitate procedit : sed quia sic procedebat, ut esset donabile, jam donum erat, et antequam esset cui donaretur. Aliter enim intelligitur, cum dicitur donum, aliter cum dicitur donatum. Nam donum potest esse et antequam detur : donatum autem, nisi datum fuerit, nullo modo esse potest. » Et in libro contra assertiones Arianorum : « Inde Spiritus sanctus audit, unde procedit. Scit enim Dei Verbum procedendo inde, unde nascitur Verbum, ita et sit communiter Spiritus et Patris et Verbi. » Et in lib. vi De Trinitate : « Quapropter etiam Spiritus sanctus in eadem unitate et æqualitate substantiæ consistit. Sive enim sit unitas amborum, sive sanctitas, sive charitas; sive ideo unitas, quia charitas; et ideo charitas, quia sanctitas : manifestum est, quia aliquis duorum non est, quo uterque conjungatur, quo genitus a gignente diligatur, genitoremque suum diligit; sintque non participatione, sed essentialia sua, neque dono superioris alicujus, sed suo proprio, servantes unitatem Spiritus in vinculo pacis. Ita sunt illa tria, Deus unus, solus, magnus, sapiens, sanctus, beatus, omnipotens, benignus. » Et infra : « Spiritus sanctus commune est aliquid Patris, et Filii, quidquid illud est. At ipsa communio consubstantialis et coæterna est. Quæ si amicitia convenienter dici possit, dicatur; sed aptius dicatur charitas. » Et S. Hilarius in libro xii De Trinitate : « Creaturæ nomen ne in sancto Spiritu quidem tuo patiar, ex te profecto, et per Filium misso. » Sane san doctrina præeunte satis in omnium in fide S. Trinitatis regeneratorum communi confessione, rationisque simul et auctoritatis attestazione, liquido propalatum atque confirmatum est Spiritum sanctum Deum esse. At Deum esse, hoc est, unum esse, simplex esse, verum esse, imo esse. Sic enim Moysi jubetur : *Hæc dices filiis*

Israel: Qui est, misit me ad vos (Exod. iii). Mentitur ergo in caput suum, et justæ sibi damnationis parit interitum, qui in illo æternaliter, veraciter, simpliciter, ineffabiliter uno esse, dicit aliud benignum esse, aliud sapientem esse, aliud potentem esse. Augustinus in libr. v De Trinitate: « Hoc est Deo esse, quod est, magnum esse. » Eadem causa nec tres magnos dicimus, sed unum magnum; quia nec participatione magnitudinis, sed seipso magnus est; quia ipse est sua magnitudo. Hoc et de bonitate, et de æternitate, et de omnipotentia, et de sapientia Dei dictum sit. Et in vi: « In Deo eadem bonitas quæ sapientia, et omnipotentia, et magnitudo, et eadem veritas est illa omnia; et non est ibi aliud beatum esse, aliud omnipotentem esse, aut magnum esse, aut sapientem esse, aut verum aut bonum esse, aut omnino esse. Nec quoniam Trinitas, ideo triplex putandus est. » Hæc ille cœlestis seminiverbius in libris illis; et in aliis operibus suis multifarie prosecutus est, quæ nos brevitati servientes præterimus ex industria. Veruntamen ne videar inveni vellemus in Petrum, cui strictissima familiaritate conjunctus fui, quam ferreo falsitatis enee veritatis viscera dissecare nitatur, videatur. In Apologético, id est excusatorio, secundum se, secundum quod verum est, accusatorio suo, ventilat istam sententiam, de qua loquimur, his verbis: *Amor itaque Dei, inquit, sive bonitas, est optima ejus voluntas faciendi optime, vel disponendi, ut diximus, omnia, non potentia faciendi vel disponendi illa. Nusquam enim, sive in nobis, sive in Deo, amor vel benignitas debet dici potentia, cum nequaquam amare vel benignum esse, sit potentem esse; cum sæpe hi qui magis diligunt, et benigniores sunt, minus possint implere quod volunt, et minus sint potentes, qui plus sunt benevoli; divites affectu, pauperes effecta.*

Arreptiivi verba sunt hæc. Quid enim de nobis ad illam eminentiam? An divinitatis incomprehensibilis immensitas comprehensibili creaturæ parvitate poterit includi? Sed bene, quod me non latet, quod se non contegit. Dicit aperte: « Nusquam enim, sive in nobis, sive in Deo, amor vel benignitas dici debet potentia. » Quam absurdissimum sit id de Deo sentire, superiora proclamant, et alia quam plurima, quæ nunc huc inducerem, nisi tædium lectoribus ingerere pertimescerem. Nullus antecessorum suorum tam miserabilis pestilentie morbo laboravit. Nec hoc solum contentus est, ut de divina mentiatur essentia, nisi et de operatione Trinitatis ejusdem noxiis involvatur erroribus. Versatur circa idem, et sæpius ebullit, ut omnipotentia specialiter ascribatur Patri, quia quædam Pater posuit in sua potestate, quæ non ipse Filius, vel Spiritus sanctus. Hoc trahere videtur a libro Actuum apostolorum, ubi interrogantibus discipulis, quando Deus Filius restitueret regnum Israel, respondit: « Non est vestrum, nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate (Act. i): » quasi divinæ Scripturæ non sit consuetudo notissima his qui Deum diligunt,

A et pane hyperousio, id est supersubstantiali, cibo videlicet evangelico, qui non perit, animas suas pascunt, ut quod facere dicitur una persona, faciat simul tota Trinitas sancta. Apostolus dicit, quod Pater « proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii). » Nunquid et Filius non tradidit seipsum? Tradidit plane. Nam idem Apostolus de Filio dicit: « Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me (Galat. ii). » Rursus Filius dicit ad Judæos: « Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud (Joan. ii). » Nunquid non Pater suscitavit Filium? Sed Apostolus testatur, quod Pater suscitavit Filium. Et Petrus in Actibus apostolorum dicit: Quomodo « eum Deus suscitavit a mortuis, solutus doloribus inferni (Act. ii). » Et quod Spiritus sanctus ubi vult spirat, non est extraneum a Patre et Filio; quia quidquid Spiritus sanctus potest, a Patre et Filio potest; a quibus esse habet, quod est. Quorum igitur una essentia est, eorum una potestas est, una voluntas et operatio. Augustinus in lib. xiii De Trinitate: « Omnia ergo, » inquit, « simul et Pater et Filius et amborum Spiritus pariter concorditer operantur. Hæc sicut, hoc orthodoxorum auctoritate proclamatum est.

Sed dicet, quia Christus dicit in Evangelio, quod diem Judicii neque angeli, neque Filius hominis scit, sed Pater solus (Matth. xxiv). In maxima fuit Arianorum hæreticorum calumnia, ne Filius haberet cum Patre æqualitatem, cum quo non haberet æqualem scientiam. Quorum Dominici gregis pastores optimi, qui circa caulas ovium suarum sagaciter ac fortiter excubant, omnia cornua confregerunt, et vespertinorum luporum ora viriliter obturaverunt. Sanctus Hilarius multo subtilior et acutior cæteris disputatoribus ecclesiasticis in lib. ix De Trinitate hujus occasione quæstionis multa prolixius exsequitur, de quibus hic pauca supposita sufficiunt. « Loquitur, inquit, Deus ad Abraham dicens: — Clamor Sodomæ et Gomorrhæ impletus est, et peccata eorum magna valde. Descendam ergo et videbo (Gen. xviii), si secundum clamorem eorum venientem ad me consummabuntur; sin autem, ut sciam.— Habes ergo nescientem Deum, quod tamen non nesciebat. Nam cum peccata magna valde sciat esse, et rursus descendit, an consummata sint, et si nondum consummata sint, ut sciat, intelligentius eam scire quæ nescivit; sed tamen scire, cum tempus sit ad agendum. Scire ergo Domini, non est, ignorantie demutatio, sed temporis plenitudo. Exspectatur enim adhuc, ut sciat. Et cum non possim id de eo intelligere ut nesciat, cum tamen adhuc expectetur ut sciat, necesse est, ut quod sciens nescit, et nesciens scit, nihil aliud quam vel loquendi dispensatio sit, vel agendi. » Et de eodem in fine libri ejusdem: « Non ergo quia nescire se diem et momentum Filius dicit, nescire credendus est; sicut neque cum secundum hominem flet aut dormit, aut tristis est, Deus obnoxius esse aut lacrymis, aut timori, aut somno, consistendus est. Sed, sicut salva

Unigeniti in severitate secundum carnis infirmitatem, A
 fletum, somnum, inedia, sitim, lassitudinem, me-
 tum, pati, necesse est; sic secundum hominis
 naturam, diei atque horæ professus esse intelligatur
 inscitiam. » Et Ambrosius in libro De fide, ad
 Gratianum imperatorem: Ergo, inquit, « qui fecit
 omnia quæ futura sunt, eo genere quo futura sunt,
 cognoscit: si hoc de sæculis, multo magis de iudicii
 credendum est die, eo quod cognitionem ejus ha-
 beat Dei Filius, tanquam a se jam factæ. Sed si
 quærimus, qua ratione momenta designare noluerit,
 invenimus non ignorantia esse, sed sapientia.
 Nobis enim scire non proderat, ut dum certa in Deo
 momenta futura nescimus, tanquam in excubiis
 constituti, et in quadam specula collocati peccandi
 consuetudinem declinemus, ne nos inter vitia dies
 Domini comprehendat. » Augustinus in libro 1 De
 Trinitate: « Secundum formam servi non est
 doctrina ejus, sed ejus qui misit illum; et de die et
 hora nemo scit neque angeli in cælo, nec Filius,
 nisi Pater. Hoc enim nescit, quia nescientes fecit,
 id est, quod non ita sciebat, ut tunc discipulis indi-
 caret, sicut dictum est ad Abraham, — Nunc cognovi,
 quoniam tu times Deum (Gen. xii), — id est, nunc
 feci, ut cognosceres; quia ipse, scilicet Abraham in
 illa tentatione probatus innotuit. » Hieronymus
 super Mathæum, xii, de eodem capitulo: *De die
 autem illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum,
 nisi Pater solus:* « In quibusdam Latinis codicibus
 additum est, neque Filius, cum in Græcis, et
 maxime in Adamantii et Pierii exemplaribus hoc
 non habeatur ascriptum. Sed quia in nonnullis legitur,
 videtur disserendum. Gaudet enim Arius et Euno-
 mius, quasi ignorantia magistri gloria discipulorum
 sit; et dicunt, — Non potest esse æqualis, qui novit,
 et qui ignorat. — Sed cum omnia tempora fecerit Je-
 sus, hoc est Verbum Dei: *Omnia enim per ipsum facta
 sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. 1);* in om-
 nibus autem temporibus etiam dies iudicii sit, qua
 consequentia potest ejus partem ignorare, cujus
 totum noverit? Denique major notitia Patris, quam
 diei iudicii, et ipse Filius dicit: *Omnia quæ Patris
 sunt, mihi tradita sunt (Matth. xi).* Si igitur omnia
 quæ Patris sunt, Filii sunt, qua ratione unius sibi
 diei Pater notitiam reservavit, et noluit eam com-
 municare Filio? Igitur quia probavimus, Filium
 non ignorare consummationis diem, causa reddenda
 est, cur ignorare dicatur. Apostolus super Salva-
 tore scribit: *In quo omnes sunt sapientia et scientia
 thesauri absconditi (Coloss. ii).* Sunt ergo omnes
 thesauri in Christo sapientia et scientia, sed abs-
 conditi sunt. Quare absconditi? Post resurrectionem
 interrogatus ab apostolis de die, manifestius respon-
 dit: *Non est vestrum, nosse tempora vel momenta,
 quæ Pater posuit in sua potestate (Act. 1).* Quando
 dicit: *non est vestrum scire,* ostendit quod ipse sciat,
 sed quod non expediret nosse apostolis: ut semper
 multi [incerti] de adventu iudicis, sic quotidie vivant,
 quasi die alia iudicandi sint. Denique et consequens

A Evangelii sermo id ipsum cogit intelligi. Dicens
 quoque solum Patrem id nosse, in Patre compre-
 hendit et Filium. Omnis enim pater filii nomen est.
 Harum ergo, post primitias, secundarum columna-
 rum doctrinis et præsiidiis, pura puerorum Christi
 fides suffulta constanter asserit, non ex ignorantia,
 sed ex providentia et dispensatione salutis humanæ
 Dominum Jesum dixisse, quod diem iudicii nesciret.

Cum igitur essentia ejusdem, potentia ejusdem,
 sapientia ejusdem, sint Pater et Filius et Spiritus
 sanctus, non Pater posuit quædam in sua potestate,
 quæ Filius et Spiritus sanctus non posuerit; quia
 non est vera aliqua diversitas, ubi est et in volun-
 tate et in potestate et in operatione vera unitas.
 B Vitandus ergo, et a societate fidelium segregandus,
 qui tot et tanta fidei nostræ contraria dogmatizat.
 De propositis autem superioribus vanitatibus et
 insanis falsis restat extremum perversitatis incom-
 modum, quo dicit, quia sapientia cedit potentia in
 discussione iudicii, ubi æquitas magis examinanda
 est, quam vis potentia exercenda. Hac in disputa-
 tione tam profundo somno soporatus, ac veluti le-
 thargico morbo sepultus stetit; vel ego sic nescio
 cuius imprecationis infortunio fascinatus et infa-
 tuatus sum ut quæ sentit, plene investigare non
 possim. Sic enim recens adinventio et profana
 vocum novitas est, ut huic calumnia nemo saucto-
 rum doctorum respondisse per me valeat reperiri.

C Nec mirum. Non enim præcaverunt, quod un-
 quam exoriri posset, qui diceret in discussione ex-
 tremi iudicii, in Domino Jesu Christo, qui est sa-
 pientia, et ipsa potentia, et æquitas, et veritas,
 quod sapientia potentia cederet; quasi illa recede-
 ret, et ista succederet; et quod in illo iudicio magis
 æquitas examinaretur, quam vis potentia exerce-
 retur. Utrumque namque in iudicio illius erit, id
 est æquitas examinabitur, vel ut magis catholice
 dicam, manifestabitur, et vis potentia exercbitur,
 de quo scriptum est: « Paravit in iudicio thronum
 suum, et ipse iudicabit orbem terræ in æquitate,
 iudicabit populos in iustitia (Psal. ix). » Et: « Ju-
 dicabit orbem terræ in æquitate; et populos in ve-
 ritate sua (Psal. xcvi). » Non enim in iudicio sapien-
 tia Dei, vel scientia proficiet, cum libris conscien-
 tiarum uniuscujusque apertis liber vitæ apertus
 fuerit, id est divina præscientia, quæ novit omnia
 simul ante constitutionem mundi. Ibi Deus homo,
 Deus virtus et sapientia, mundum iudicabit, justos
 coronans, reprobos condemnabit. Annon erit ibi
 potentia, quando qui venit agnus in primo, leo venit
 in adventu secundo? Leo rugiet, quis non expave-
 cet? Leo rugiet in peccatorum discussione, qui ta-
 cuit agnus in sua passione. « Tacui, » inquit per
 Isaiam, « semper silui, quasi parturiens loquar
 (Isai. xlii). » Et per David: « Ignis in conspectu
 ejus exardescet; et in circuitu ejus tempestas valida
 (Psalm. xliix). » Et per Moysen: « Ignis succensus
 est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novis-

sima (*Deut. xxxii*). » Pro furore isto clamabat tremebundus ille in psalmo, qui inscribitur « Pro octava: Domine, ne in furore tuo arguas me (*Psal. vi*). » Sicut ergo per humilem sapientiam et sapientem humilitatem facta fuit humana redemptio, sic per sapientem potentiam, et potentem sapientiam fiet extrema discussio. Non enim in Christo Jesu sapientia vel potentia accidentia sunt, cum ipse Christus sit ipsa sapientia, ipsa potentia, ipsa veritas, ipsa æquitas, vita vivorum, et resurrectio mortuorum. Potentia igitur Christi, quam Petrus removet a discussione iudicii, maxima tunc erit, cum venerit Christus in majestate sua, et Patris, et sanctorum angelorum; cum virtutes cælorum commovebuntur, cum elementa calore solventur, cum omnes astabunt ante tribunal Iudicis, reddituri rationem de eo quod unusquisque gessit per corpus, sive bonum, sive malum; cum videbunt in quem pupugerunt, cum tolletur impius, ne videat gloriam Dei, cum plangent super se omnes tribus terræ, cum dicent montibus: « Cadite super nos; et collibus: Operite nos (*Luc. xxi*); » cum audient hædi: « Ite, male-

dicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (*Matth. xxv*); » cum potentes potenter tormenta patientur, cum vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur; cum caput iniquorum, potestate seducendi penitus eversa, suis tormentis subjectus perenniter incarcerationibus, cum de damnatione impiorum electi purgabuntur. Claret igitur, quod in iudicio potentia vis exercebitur. Veraciter ergo potest concludi, quoniam qui hoc contradicit, mentitur. At quoniam diu est, quod harum blasphemiarum contradictionibus inhæsimus, relinquamus arbitrio legentium, quæ non per nostram scientiam, sed per sanctorum Patrum doctrinam disputata sunt: si quid verum diximus, de Deo; si secus, de nostro est. De erratis ergo non timeamus reprehendi. Nullius enim reprehensor metuendus est veritatis amator. Etenim aut amicus aut inimicus reprehensurus est. Si ergo inimicus insultat ferendus est. Amicus autem si errat, docendus; si docet, audiendus est. Sed quæ sequuntur, alterius tomi sumantur exordio.

LIBER SECUNDUS.

Scio, Pater optime, quam immane, quam profundum, et quam proximum sit præcipitationi præcipitium, et quod nullatenus evadere possit impunita stultæ præsumptionis audacia. Hoc et sapientium doctrinis, et antiquorum exemplis et præsentium satis exclamatum est. Cumque sit semper et ubique noxia, illa tamen longe præ cæteris infestior habetur atque detestabilior, quæ suis viribus nitens, de rebus divinis abdita præsumit inquirere, et sæcularis scientiæ fastu non plena, sed tumida, lumen fidei sequi, et sanctorum Patrum vestigia contemnit imitari. Non enim per inanem philosophiam, quæ de terra est, ut testatur Apostolus (*Coloss. ii*), sed per eam sapientiam, quæ juxta Jacobum « desursum est, primum quidem pudica, deinde pacifica (*Jac. iii*), » Christianæ religionis, id est veritatis, referantur arca. Cujus sapientiæ per Spiritum sermo datus velociter currit, vivus et efficax, penetrabilior omni gladio, et simplicis credulitatis corusco vibramine terrenam tenebrosamque spissitudinem dissecat errorum; non artificio humano, sed potentatu divino. Deus enim « superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*I Petr. v, Jac. iv*). Ad aperiendam regiam paradisi, non auream, non argenteam, sed ligneam clavem summi fabri filius malleis passionum in crucis incude fabricavit. Viam, quæ sola est itinerantibus in Jerusalem cælestem, quæ sursum est, quæ est mater nostra, quæ ædificatur in idipsum; in qua non auditur malleus vel securis; in quam non ingreditur hostis; de qua non peregrinatur civis; in

qua neque sol, neque luna, sed Christus lucerna est: pretiosissimis virtutum lapidibus Salvatoris humilitas stravit. Hæc ideo dixerim, quoniam dum ecclesiastica sacramenta tractantur, dum de eis tractatur, scientia Platonis et Aristotelis fatiscit argutia, infatuatur omnium peritia prudentium ad illam Scripturam, cujus altitudine superbi irridentur, profunditate attentis terrentur, veritate magni pascuntur, affabilitate parvi nutriuntur. Hac duce vera de Deo novit, qui vere credit. Argumentum mihi est, quod impulsione nulla nutare potest, quidquid veritas dicit in Propheta, in Evangelio, in Apostolo. Vitans igitur præsumptionis periculum, non in humanis adinventionibus, non in meis viribus fiduciam habeo; sed lucis illius ducatu regi volo, de quo dicitur: « Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine (*Psal. cxviii*): » dante Deo, cujus spiritu et fundata et illuminata est. Concipiens ergo ex supradictorum catholica prosecutione bonam spem, in Domino Deo meo fiduciam habeo, quia quod cœpit in nobis, perficiet, solidabitque. Exhibitio enim præteritorum futurorum est certitudo. Securius ergo et alacrior errorum latebras invadam: et eos non meo sensu, sed divinis oraculis, id est orthodoxorum verbis « refellam. » Vox enim hominis, quod Seneca dicit, de Deo vera loquentis divinum oraculum est; ac per hoc pestiferos errores et improbandos fideliter expediam, si dederit effectum, qui dedit affectum. Nec id faciam eo ordine quo positi sunt; sed eo quem mihi suggerere dignabitur divina propitia-

tio. Post tractatum igitur sanctæ et individuæ Trinitatis, in qua summa nostra beatitudo est, qualiter de incarnatione divini Verbi Petrus sentiat, ipsius verbis aperiam : per quam solam, incarnationem Christi dico, reconciliati in sanguine Filii Dei, accessum habemus ad Patrem suum, et Patrem nostrum, et Patrem luminum. De ea in Theologia sua sic agit per hæc eadem verba : « Homo, inquit, res corporea, et membris composita est et dissolubilis est. Deus vero nec corporea res est, nec membris constat, ut dissolvi possit. Deus ergo nec homo, nec caro proprie dicendus est.^f Alioquin et homo e converso proprie Deus esset dicendus. Unde aliquid creatum, vel quod non semper fuit, concedi oporteret Deum esse, cum videlicet constet, hominem creaturam esse, atque habere initium. »

Profitetur hic ore profano, Nestorianæ hæreseos involutus errore, quod Jesus Christus, secundum quod homo est, non est in Trinitate persona; quia jam aliquid creatum, vel quod non semper fuit, concedi oporteret esse Deum; cum constet hominem creaturam esse, et habere initium. Abhorret ergo, hominem illum Deum esse, quia creatura est, et habet initium. Nam si in Trinitate non est, Deus non est. Sicut enim, quidquid est in Trinitate, Deus est, quod nihil est aliud dicere, quam Deum Trinitatem esse, vel Trinitatem Deum esse; sic quidquid in trinitate non est, Deus non est. « Unus autem, » ut Apostolus prædicat, « Deus » Pater, « ex quo omnia; » et unus Dominus Jesus Christus, « per quem omnia (I Cor. viii); et unus Spiritus sanctus « dividens singulis prout vult (Rom. xi), » spirans ubi vult, introducens sanctos in omnem veritatem, quomodo vult. Hic est rex sæculorum, immortalis, invisibilis, solus Deus, vita æterna. Quisquis aliquid præter hunc colit vel adorat, eo cultu, qui apud Græcos Iatria (ἰατρεία) dicitur, idololatra est, serviens creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Si igitur Petrus totum Christum adorat, id est, et secundum quod homo est, et secundum quod Deus est; quia Christus, quem Petrus sibi fingit, secundum quod homo est, in Trinitate non est: qui talem adorat, quoniam creaturam adorat, Petrus idololatra est. Si totum Christum non adorat, id est, et secundum quod homo est, et secundum quod Deus est, Petrus Christianus non est. Christus enim divisus non est, et scriptum est : « Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est (Psal. xcvi), » id est terram, id est carnem ejus. Sed immoderate feror impetu, et nimis præceps sum. Hæc enim paulo post investigatione diligentiori perscrutabimur. Oportet enim prius impietatis hujus virus curiosius exprimere, et post ex gazophylaciis eorum qui expectant mortem, quasi effodientes thesaurum, gaudentque vehementer, cum sepulcrum invenerint, antidotum apponere. Sed antequam veniam ad expressionem illam, pedicam, quam more suo præterdit, si potero, relaxabo. Præterea enim amicitia familiaris suæ artis disserendi, quæ juxta Marcianum sub

A hamata chlamyde colubrum portat, suum quo superius usus est, « proprie » non obliviscitur : per quod cisternas has, in quibus non aquam, sed solum lutum est, aperiat; et in quas stulta ac devia cadant animalia, et moriantur. Hæc siquidem illi consuetudo est, ut in propositione aliquid quod novum et velut acutum sit, apponat; quo concessio, velut admirabilis et incomparabilis artifex ecclesiasticæ locutionis usum destruat. Sicut enim superiori disputatione per hoc « proprie » omnipotentiam Patri, sapientiam Filio, benignitatem Spiritui sancto ascribit, ut per hæc vocabula, quæ ibi substantialia sunt, personarum faciat distinctionem, quod minime fieri potest : sic et hic, cum dicit, homo non est proprie Deus dicendus, quia jam e converso proprie diceretur Deus homo, laqueum parat, quem fraudem contegit. Videtur namque servare naturarum proprietatem, quod bonum est; quia nec divinitas in humanitatem, nec humanitas versa est in divinitatem. Sed eos, qui illuminatos cordis oculos habent lumine, in quo videtur lumen : (qui enim Filium videt, videt et Patrem) non fallit. Nititur enim ad hoc, ut per suum « proprie » concludat, quia Christus Jesus secundum quod homo est, in Trinitate non sit : quod esse falsissimum sequens sermo declarabit. Non nescius sum, quantum aliter, quia sapienter, hoc vocabulo « proprie » beatus utatur Augustinus in tractatu De Trinitate. Duodecimo enim libro sic dicit : « Sicut ergo unicum Dei Verbum proprie vocamus nomine sapientiæ, cum sit universaliter et Spiritus sanctus et Pater ipse sapientia; ita Spiritus proprie nuncupatur vocabulo charitatis cum sit Pater et Filius universaliter charitas. » Quam circumspicte ista Augustinus dicit! Veraciter dicere potest cum Apostolo : Nam « arma militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei (II Cor. x). » Cum enim dixisset sapientiæ nomine Filium, charitatis vero proprie Spiritum sanctum nuncupari, ne per id distinctionem personarum fecisse videretur, solerter adjungit quod universaliter dicatur sapientia et charitas, Pater et Filius et Spiritus sanctus, hoc est ipsa sancta et una Trinitas, et trina unitas.

D His itaque dictis, ne suum « proprie » relinquere non indidiscussum : jam nunc ad perforandam latentem putredinem et virus exprimendum, vulnere stylus, animus, manus apponenda sunt. In Apologético suo responsione sua super hoc capitulum furis exagitatus Petrus insanit, et sic nimis intemperanter invehitur in hominem Dei, ut non eum loqui quæ loquitur, sed per eum Satanam, qui transformat se in angelum lucis, asseveret. Ibi post venerabilis abbatis exprobrationem, per hæc eadem verba, quod gestabat in pectore venenum effudit : « Cum me arguis, inquit, quod non dico, quia Deus et homo una sunt in Trinitate persona, patenter te id sentire profiteris. Quod quantum sanæ fidei contrarium sit, volo tuum errorem recogno-

acere. Non enim Deus et homo duæ istæ naturæ, sive singulæ, sive simul accipiuntur, una dici possunt in Trinitate persona. » Et infra. « Non igitur homo ille a Verbo assumptus aliqua de tribus illis in illa æternitate personis dicendus est; sed Verbum ipsum, cui est unitus. Si autem de Deo et homine singulis non est dicendum, quod sint ibi aliqua persona, multo minus de illis duabus simul naturis dici convenit. Non enim illæ duæ naturæ aliquid æternum possunt esse, cum una earum careat æternitate. » Et infra: « Id solum, quod semel fuit in illa Trinitate, semper in eadem permanet persona, et nihil novum in eandem Trinitatem incidit, quia nec recentem Deum fas est existimari. » Hæc pluries replicat, et verba multiplicat usque ad tædium. Et se iudice superior, dum pueriliter insultat, non cavet præcipitum. Denique dum epilogat, non celat timorem, propter quem irreligiose pavidus incidit in errorem. Sic enim dicit: « Modis omnibus cavendum est, ne tale quid ibi astruamus esse, quod semper ibi non fuerit; nec aliquid temporale in illa constituamus esse, quod semper ibi non fuerit; nec aliquid temporale in illa constituamus æternitate, nec aliquid compositum in illa simplicitate, nec aliquid corporeum in illa incorporalitate, nec aliquid novum in illa antiquitate. » Ecce in quantam perfidiæ voragine ductu suæ familiaris in præceps abiit: qui sic in Christo videt naturarum proprietatem, ut non attendat personæ unitatem; et Nestorianam facem sequens, sic dividit Christum, ut secundum id solum quod Verbum est, in Trinitate sit, secundum id quod homo nullo modo sit. Hæc est illa scientiæ sæcularis altitudo, extollens se adversus humilem scientiam Dei: quæ armis non carnalibus, sed potentibus Deo destruetur, et præcipitabitur in profundum inferni. De talibus scriptum est: « Et dimisit eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adiuventionibus suis (*Psal. lxxx*). Est enim non solum vana, sed etiam profana nova hæc adinventio, ac fundatissimam catholicam fidem pro posse suo penitus evertit, qui dicit: « Christus, secundum quod homo, non est in Trinitate; » quod non est aliud, nisi, secundum quod homo est, non est in Deitate. Nihil est enim illa summa Trinitas, nisi vera Deitas, et illa vera Deitas, nisi illa summa Trinitas. Totus ergo Christus, quia dividi non potest, in illa Trinitate, quæ Deus est, una persona est: sed modus considerandus est; id est non mutatione naturæ, sed unione personæ.

Nec aliquid novi accidit Deo Christo: quod in seipso æternaliter habuit, in seipso temporaliter exhibuit, et quando voluit, et quomodo voluit. Deus enim semper fuit, nec quod erat minuit, dum quod non erat, se fecit. Neque est alius Dei Filius, et alius hominis filius: licet aliud sit, secundum id quod Filius Dei est; et aliud secundum id quod filius hominis est. Hinc Leo papa Magnus ad Julianum episcopum contra Eutychen: « Nec Verbum igitur in carnem, nec in Verbum caro mutata est; sed

utrumque in uno, et Deus in utroque est; non diversitate divisus, non permixtione confusus, nec alter ex Patre, alter ex matre; idem ante principium, idem in fine sæculorum. » Sic fuit ab æterno in Dei præscientia antequam mundum faceret, quando faceret, et qualiter faceret; et quando per mortem unigeniti Filii sui eum reficeret, hoc est, in æterno Verbo suo erat æternaliter, quando et qualiter Verbum homini, et homo Verbo uniretur temporaliter, ita ut Deus veraciter et catholice dici posset homo, et homo Deus, non humanitate in divinitatem consumpta, sed a divinitate personaliter assumpta; proprie, id est propria locutione dici posset, quia non phantastica opinione, sed veraci confessione, Ecclesia sancta corde crederet ad justitiam, ore autem confiteretur ad salutem, et prædicaret ad prædestinatorum utilitatem, quia Christus et Deus et homo est, et homo et Deus est; et totus quia dividi non potest, una in Trinitate persona est. Verum est enim, quod ille homo fecit cælum et terram, qui pependit in ligno, et mortuus est in ligno; et verum est, quia Dei filius, de Deo Deus, et Patri coæternus, pependit in ligno et mortuus est in ligno. Hæc est firma et ab ipso Christo laudata Petri confessio: Tu es, inquit, Christus Filius Dei vivi (*Matth. xvi*). » Et Centurio clamat ante crucem. « Vere Filius Dei erat iste (*Matth. xxvii*). » Augustinus de hoc in libro De Trinitate: « Apostolus Paulus dicit: Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (*I Cor. ii*). Ergo secundum formam servi crucifixus est, et tamen Dominus gloriæ crucifixus est. Talis enim erat illa susceptio, quæ Deum faceret hominem, et hominem Deum. » Quid tamen, propter quid, et secundum quid dicatur, Deo juvante, prudens et diligens et pius lector intelligat. Homo igitur Deus, et Deus homo est dicendus, quod Petrus dicere reformidat. Ad hoc enim Deus homo factus est, ut homo Deus fieret. Sic enim noster magister dicit, quod talis illa susceptio fuit, quæ Deum hominem faceret, et hominem Deum. Verbum enim caro factum est, ut qui erat in veritate divinitatis sine tempore, idem esset in veritate humanitatis in tempore, totus una in Trinitate persona, quia totus ex duabus et in duabus naturis una substantia. Non enim propter scandalum infirmorum, et minus locutionis ecclesiasticæ modos intelligentium audeo dicere, quod hic Hieronymus dicit, [*Deest aliqua particula*] substantia, sed oculos habens in thesauris domus Domini, ubi juxta prophetam, salus nostra est, doctrinis dico sanctorum Patrum, qualiter ipsi sequentes intelligibilem David, hostes fidei fundæ lapidibus obruant, diligentius explorabo. Hilarius ille mirabilis, qui ob constantiam catholicæ fidei a Constantio Augusto magni Constantini filio arianissimo imperatore, apud Phrygiam exsilio relegatus fuit, subtilitatis immensæ, et post canonicam Scripturam utilitatis incomparabilis libros duodecim De Trinitate composuit, in quibus velut nostra periculosa tempora prospiciens,

multa de causa hac, quam tenuimus in manibus, copiosissime disseruit, sed ut de abundantia divinitatis illius nostra refocilletur inopia, pauca hic excipienda sunt.

In libro ix operis illius sic dicit: « Verbum caro factum Deus et homo Jesus Christus Dominus majestatis, mediator ipse in se ad salutem Ecclesie constitutus, illo ipso inter Deum et homines mediatoris sacramento, utrumque unus existens est, dum ipse ex unitis in idipsum naturis naturæ utriusque res eadem est. » Idem de eodem in libro eodem: « Non assumptio nostra Deo profectus est, sed contumeliæ suæ voluntas nostra proventio est, dum nec amittit ille quod Deus est, et homini acquirit, ut quod Deus est, sit homo. Natus est igitur unigenitus Deus ex Virgine, homo secundum plenitudinem temporum in senetipso profecturus in Deum hominem, locutus et gerens homo universa quæ Dei sunt; loquens deinde et gerens Deus universa quæ hominis sunt. Hæc autem jam ante constitutionem mundi sacramenta sunt celestium mysteriorum constituta; ut unigenitus Deus homo nasci vellet, mansuro Deo in homine in æternum. » Item: « Confessio itaque hæc erit, Jesum in gloria Patris, et natum hominem jam non in indrmitate nostri corporis manere, sed in Dei gloria: et hoc omnis lingua confitebitur. » Illorum verborum attestacionibus planum est, quod Dominus Jesus, secundum etiam quod homo est unitus Verbo, in Trinitate est: non assumpta, sicut superius dictum est, natura in naturam, sed assumpta per unitatem personæ in Dei gloriam. Audite, quomodo idipsum sermo sequens explicet. Idem in eodem: « Deo naturale est, quod vivit; et per id nos corpori nostro mori oportet, ut Deo vivamus in Christo Jesu, qui peccati nostri corpus assumens totus jam Deo vivit, naturæ nostræ societate in communione divinæ immortalitatis unita. » Et infra in eodem: « Summa disputationis hæc erat, ut totus nunc Filius, homo scilicet et Deus, per indulgentiam paternæ voluntatis unitati paternæ naturæ inesset; et qui manebat in virtute naturæ, maneret quoque in genere naturæ. Id enim homini acquirebatur ut Deus esset, sed manere in Dei unitate assumptus homo nullo modo poterat, nisi per unitatem Verbi in unitatem Dei naturalis evaderet; ut per hoc quod in natura erat Deus Verbum, Verbum quoque caro factum rursus in Dei natura inesset. » Sic ille. Sufficiens inveni quod quærelam: hominem nostrum in Christo Deum esse, et unitum Dei Verbo unam Trinitatis in Trinitate personam esse.

Sed quoniam legis et Evangelii testimoniis sancitum est, quod in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, quid eodem spiritu repleti sentiant alii, inquirendum est. Augustinus ille Donini galus succinctus; alis contemplationis et actionis corpusculum percutiens, optime canorus ad effugandos nocturnos lemures, sicut jam superius prælibatum est, dicit, quod illa susceptio talis fuit, quæ

A Deum hominem, et hominem faceret Deum. Dicitur igitur, quod et Deus homo est, et homo Deus. Unde idem in libro iv De Trinitate: « Ita sane factum est, ut ibi sit non tantum Verbum Dei hominis caro, sed etiam rationalis hominis anima; atque hoc totum et Deus dicatur propter Deum, et homo propter hominem. » Idem in Enchiridion: « Gratia, inquit, Dei nobis sine ullis præcedentibus meritis in homine Christo commendatur; quia nec ipse ut tanta unitate Deo vero conjunctus una cum illo persona Filius Dei fieret, ullis meritis est assecutus; sed ex quo homo esse cœpit, ex illo est etiam Deus. » Idem in libro contra assertiones Arianorum: « Unam quippe ostendit esse personam in utraque natura, ne si duas faciat, quaternitas incipiat esse, non Trinitas. » Hæc ille. Igitur cur sophistice loqueris hic, o belle magister? Si igitur, non quaternitas, sed Trinitas in Deo est, quia Deus et homo una persona in Christo est, ergo Pater et Filius totus, id est Deus et homo, et Spiritus sanctus, una Trinitas est. Idem in libro eodem: « Si quæramus, inquit, quis est ille, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo (*Philip. ii*), respondetur voce apostolica, Christus Jesus. Ergo et illa divinitas hujus humanitatis nomen accepit. Item si quæramus quisnam sit factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis (*ibid.*), rectissime respondetur, ille, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo. Ergo et ista humanitas divinitatis nomen accepit. » Sic affectus, sic acerrime talibus intentus est, ut Nestorianam jugulans perfidiam, Eutychetis videatur juvare improvidis lectoribus insaniam. Nestorius enim duas in Christo personas, Eutyches autem unam prædicabat naturam: diversis hæresibus inconsutilem vestem Christi, prout in ipsis erat, dividentes. In libro v De Trinitate, quod opus, ut ipse testatur, juvenis incoepit, et senex edidit, ad expressionem ex duabus naturis unionis in Christo, verbo commixtionis etiam utitur hoc modo: « Spiritus mediatoris nulla pœna peccati usque ad mortem carnis accessit; quia non eam deseruit invidus, sed quia voluit, quando voluit, quomodo voluit: quippe Dei verbo ad unitatem commixtus. Hinc ait: « Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam (*Joan. x*). » Et in Epistola ad Volusianum: « Sicut in unitate personæ anima utitur corpore ut homo sit, ita in unitate personæ Deus utitur homine, ut Christus sit. In illa vero persona mistura est Dei et hominis. » Sed vide quam media et trita via gradiatur, et catholica provideat doctrinæ. Subjungit: « Si tamen, inquit, recedat auditor a consuetudine corporum, quo solent duo liquores ita misceri, ut neuter servet integritatem suam, quanquam et in ipsis corporibus aeri lux incorrupta misceatur. » Et Hilarius in libro ii De Trinitate: « Deus homo factus ex Virgine naturam in se carnis accepit, ut per hujus admistionis societa-

tem sanctificatum universi generis humani corpus A
existeret. Ast hæc, ut ex his ipsis verbis piis lecto-
ribus elucet, admistio, vel commistio, non est natu-
rarum confusio; sed ex ipsis naturis vera in Chri-
sto personalis unio, vel etiam unio. Inde canit
Ecclesia: « Deus homo factus est, non commistio-
nem passus, neque divisionem. » Commistionem
contra Eutychem, divisionem contra Nestorium.

Jam vero nunc alius, id est tertius testis, intro-
mittendus est. Sanctus Hieronymus veluti nostri
temporis prævidens argutias, nescio si dicam, vel
ineptias, cæteris omnibus auctoribus audacior in
hæc causa, et commistionem nominat, et hominem
illum in Christo Deo coæternum in unitate personæ
confirmat. Verba illius in Sermone de Assumptione
B. Mariæ, qui est: « Cogitis me, o Paula, et Eusto-
chium, » hæc eadem sunt: « Hoc, inquit, Verbum
quod erat in principio, et apud Deum erat, et Deus
erat verbum, ipsum Verbum genuit nobis beata et
gloriosa Virgo Maria, ex se carnem factum. » Et paulo
post: « Scit enim omnia Deus, et potest. Propterea
quia ita est, scivit se, ac potuit in utero Virginis sine
sui corruptione misceri atque uniri, ut unus esset
Christus Deus et homo, una persona, unaque sub-
stantia. Et infra beata et gloriosa virgo semper
Maria incomparabilis universis virginibus decenter
potuit in se suscipere divinitatis admistionem, salva
utraque natura. » Et adhuc: « Constat tempus non
præjudicasse sacramentum uniti Dei et hominis, ita
ut jam esset in illo per unitatem personæ ab initio
sæculi, qui necdum erat natus ex Maria virgine: quod
multis Scripturæ declaratur locis. » Id dum diutius
testimoniis Scripturarum approbavit, sic concludit:
« Et ideo Christus jam erat in Filio, qui populum
educebat, et Christus in eo tentabatur; quoniam
semper per sacramenti unitatem in Deo fuisse non
dubitatur. Alioquin nisi ita credideris, aut Christus
Deus non erit omnino, aut contra prophetam, Deus
reversus esse videbitur. » Idem post pauca: « Unus si-
quidem Christus in carne sua, unus in spiritu, unus in
sacramento est; nec admittit omnino, ut alius filius ho-
minis, alius Filius Dei intelligatur, qui nec tempore
prescribitur, nec passione separatur; sed totus in
Christum, et Christus in Deum transit, ut quidquid
Dei Filius est, Christus dicatur; et quidquid in
carne Christus pertulit, id Deus pertulisse credatur;
quapropter nec nos hominem seorsum colimus, quod
fas non est, nec adoramus; quia nihil in se pro as-
sumpto homine est adauctus; nihilque quod Verbum
caro factum est, imminutus vel immutatus. » Am-
plius idem de eodem: « Gratia Dei, est in Christo
Jesu, in quo est Deus et homo sic unitus in una
eademque persona, ut legatur quam sæpe in divinis
litteris homo Deo coæternus propter unionem sub-
stantiæ: ac deinde Deus videatur homini compas-
sus, cum nec inimitabilis sit homo, nec passibilis
Deus. » Quid dicitis hic, viri corlati? Miraculum mihi
est, quod animus hominis hujus sic divinitus inspi-
ratus est ut iungere directo securus velificet inter Syr-

tes atque Charibdin, ut nec Nestorianæ hæreseos na-
vem impingat in periculum, nec Eutychianæ perfidiæ
incurrat naufragium, ex utrisque et in utrisque natu-
ris unitate personæ commendata, et in ipsa unione
personæ utriusque substantiæ veritate confirmata.
Miraculum mihi est quod a tam longo tempore et a
tantis viris, quorum doctrina fulget Ecclesia, ut sole
luna, nostro Abælardo responsum non est, qui cri-
minatur abbatem, quod dicat Deum et assumptum
a Deo hominem unam esse in Trinitate personam,
cum homo res corporea, et membris composita, et
dissolubilis sit; Deus vero nec corporea res sit, nec
membris constans, ut dissolvi possit. Unde nec Deus
homo, nec homo Deus dicendus est, ne aliquid se-
cundum se creatum vel quod non semper fuit concedi-
oporteret Deum esse. Unde infert, illas duas naturas
nec singulas, nec simul junctas, unam esse in Trini-
tate personam.

Quænam mens unquam meditari, quæ lingua loqui,
quæ manus scribere tantum nefas potuit? Quæ terra
veneficii hujus mortifera pondera sustinere præva-
luit? Schismatici veteres Dathan et Abiron non tan-
tum deliquerunt, quos telluris hiatus vivos absorbit.
Cur enim Christiani sumus, si ita est ut Petrus
asserit. Quomodo juxta Apostolum, *Corpus Christi*,
quod est Ecclesia, *crescit in augmentum Dei?* (*Coloss.*
ii.) Si Christus Deus et homo non est una in Trini-
tate persona, Christus non est una persona; quia si
Christus est una persona, Christus est una in Trini-
tate persona. Sed Christus Deus et homo una per-
sona est. Licet ex duabus vel in duabus naturis sit,
una tamen res est, ita ut juxta Hieronymum, una
substantia sit, id est unum quid individuale per se
subsistens, propter unionem, quæ ibi et non alibi
talis est. Quid enim est persona, nisi rationalis et
individualis substantia? Ubi illa est, non deest; et
ubi est, tota est. Si enim divisa est, illa non est.
Sicut autem Deus de Deo, Christus cum eo, et non
unus, sed unum est; sic e converso Deus unitus ho-
mini, unus quidem, sed non unum est, quia Deus
et homo est; et quia unus est, nulla potest divisione
sejungi. Dic ergo, dum Christus moreretur in cruce,
erat cum eo Deus, aut non erat. Si non erat, cur
ergo dicitur Dominus gloriæ crucifixus ab Apostolo?
Sed erat. Si ergo Deus erat in homine moriente,
morte crucis reconcilians sibi mundum, et prævari-
cationis chirographum affigens cruci, potestates
aeris amplificans, quia non potest dividi, cur non
idem ipse homo qui mortuus fuerat ex infirmitate
nostra, et resurrexerat ex virtute Dei unitus Verbo
Dei, non erit in gloria Dei, propter eandem causam,
quia non potest dividi? Quis enim alius est fructus
passionis, nisi per gloriam resurrectionis et ascen-
sionis, beata et immortalis excellentia deificationis?
Alioquin abolita est promissio, exinanita est fides
nostra, fallax est apostolica doctrina, quæ dicit: « Qui
descendit ipse est, et qui ascendit super omnes cæ-
los, ut adimpleret omnia (*Ephes. iv.*). » Sed quis est,
qui implet omnia, nisi qui fecit omnia? Et quomodo-

ascendit et descendit, qui vere est, nisi in homine assumpto, unito, clarificato, deificato? Et manifeste, ut ipse dicit ad Timotheum, « magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, vivificatum in spiritu; apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est mundo, assumptum est in gloria (*I Tim. III*). » Dicit et ipse, qua gloria: « Christus, inquit, factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (*Philip. II*). » Id dicit de Domino Jesu, secundum hoc quod homo est, apostolica probat hæc assertio. Nam secundum quod Deus est, erat in gloria Dei Patris ante mundi constitutionem. Unde et in Epistola ad Hebræos: « Eum, inquit, qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem crucis gloria et honore coronatum, ita ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem (*Hebr. II*). » Et infra: « Illic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum non sedet in dextera Dei (*Hebr. X*). » De qua gloria sermo sit, ipse Christus protestatur in Evangelio loquens ad Patrem sic: Clarifica me, Pater, claritate quam habui, antequam mundus esset, apud te (*Joan. XVII*). » Sed melius id sanctorum Patrum verbis, quam meis, explanabo.

Hilarius in libro IX De Trinitate: « Filius hominis glorificatur, et glorificatur in eo Deus, et Deus glorificatum Deum in homine glorificavit in sese. » Item in eodem: « Christum natum hominem Deus glorificavit in sese. Nunquid extra se est, quod glorificat in sese? » Idem in XI: « Quia glorificatus in Christo Deus est, ideo glorificavit eum in sese Deus, ut quia jam regnat in gloria, quæ Dei gloria est, ipse exinde in gloriam Dei transeat. In se enim eum Deus glorificavit, id est in ea natura, qua Deus est id quod est, ut sit Deus omnia in omnibus, et toto jam Christo in Deo ex ea dispensatione qua homo est, mansuro. » Dormis, an vigilas hic, optime o Petre? Si dormis, evigila, quia hora est jam nos de somno surgere. Jam tertiani nostri vino deificationis inebriantur, ab ubertate domus Dei, et torrente voluptatis ejus potati rerum novitate, stupido mundo magnalia Dei loquuntur. Si vigilas, intentis auribus quid cœlestis sonet oraculum, ausculta. « Ipse Christus homo ex ea dispensatione qua homo est, totus in Deo manet. » Non ego, sed Hilarius est, cujus hæc verba sunt, Ecclesiæ firmissima columna, doctor insignis, hæreseon oppressor, verborum contumelias, inimicitias regum, exilii squalores et vincula pro Christo passus, fidei, sanctitatis, doctrinæ prærogativa præcipuus. Hoc solo molari lapide tota tuæ artis machina subvertitur. Christus igitur totus, id est, etiam secundum quod homo est, glorificatus in Deum, una est in Trinitate persona. Sed et Leo papa stannei lapidis ictu, de quo legitur in Zacharia propheta (*Cap. IV*), idolum hujus tuæ superioris ad-

ventionis confregit et comminuit, contra Eutychem scribens in hunc modum: « Quamvis unus sit Dominus Jesus Christus, et veræ divinitatis, et veræ humanitatis in ipso una eademque persona sit, neque hujus unionis soliditas ulla possit divisione sejungi; exaltatione tamen qua illum exaltavit Deus, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ad eam intelligimus pertinere formam, quæ ditanda erat glorificationis augmento. Forma namque servi, per quam impassibilis Deitas sacramentum magnæ pietatis implevit, humana humilitas est, et in gloriam diviniæ pietatis inuncta est, in tanta unitate ab ipso conceptu Virginis Deitate et humanitate connexa, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana. Propter quod sicut Dominus majestatis dicitur crucifixus, ita qui ex cœternitate æqualis est Deo, dicitur exaltatus. Nec interest, ex qua substantia nominetur Christus, cum inseparabiliter manente unitate personæ idem sit et totus hominis filius, propter carnem, et totus sit Dei Filius, propter unam cum Patre Deitatem. » Idem in sermone de jejunio septimi mensis: « Veri Dei Filius Deus, verus, unitatem et æqualitatem habens cum Patre et cum Spiritu sancto, idem verus homo esse dignatus est, sic humanitatem sibi uniens, ut Deus incommutabiliter permaneret; sic deitatem homini impartiens, ut eum glorificatione non consumeret, sed augetet. » Idem in Sermone de Asceensione Domini: « Ad sananda infidelium cordium vulnera, clavorum et lanceæ erant servata vestigia, ut non dubia fide, sed constantissima scientia teneretur, eam naturam in Dei Patris consessorum throno, quæ jacuerat in sepulcro. » Et intra: « Humani generis natura, in Christo ultra archangelorum altitudinem elevata est, nullis sublimitatibus modum suæ profectionis habitura, nisi æterni Patris recepta consensu, illius gloriæ sociaretur in throno cujus nature copulabatur in Filio. » Et in alio sermone: « Naturæ nostræ humilitas in Christo super omnem cœli militiam, supra omnes ordines angelorum, et ultra omnium altitudinem potestatum ad Dei Patris est profecta consessum. » Idem in sermone de Pentecoste: « Dominus supra omnem cœlorum altitudinem ad dexteram Dei Patris consessorus ascendit. » Hieronymus ad Hædibiam: « *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum (Joan. XX)*; et est sensus: Quem mortuum quæris, viventem tangere non mereris. Si necdum me putas ascendisse ad Patrem, sed hominum fraude sublatum, meo tactu indigna es. Hoc autem dicebat, non ut studium quærentis obtunderet, sed ut dispensationem carnis assumptæ in divinitatis gloriam secret esse mutatam. » Et Augustinus contra assertiones Arianorum: « Ipse, inquit, unus est Christus et Dei Filius natura, et hominis filius ex tempore assumptus gratia. Repulsis igitur illius dissidentis superiorum errorum defensoribus, Ecclesia sancta sponsa Christi, quæ est sine macula et ruga, quia lavit eam Christus sanguine suo, ne haberet maculam; et extendit eam agnus

fullo in cruce ne haberet rugam, Ecclesia, inquam, A fideliter firmiterque, quod credit prædicat, adhortatur. *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est* (Psal. xcvi). Adoramus quippe scabellum pedum ejus, sed quia sanctum est, id est carnem ejus, non quia creatura est, sed quia Verbo Dei personaliter unita est, id est cum mente et divinitate una persona est, id est unus Christus Dei Filius et hominis filius; faciens divina, patiens humana. » Ambrosius in libro *De fide ad Gratianum imperatorem*: « *Et adorent eum omnes angeli ejus* (Hebr. i). Adorent autem non solum divinitatem, verum etiam scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est; quia in Christo incarnationis etiam adoranda mysteria sunt; in quibus velut vestigia quædam divinitatis sunt impressa. » Et paulo post: « Per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi, quam hodie in mysteriis adoramus, et quam apostoli adoraverunt. Neque enim divisus est Christus, sed unus: neque dum adoratur tanquam Filius Dei, natus de Virgine negatur. » Augustinus in expositione psalmi xcvi: « Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est: Anceps factus sum. Timeo adorare terram, ne damnet me qui fecit cælum et terram. Rursus timeo non adorare scabellum pedum Domini mei, quia psalmus mihi dicit: *Adorate scabellum pedum ejus*, et dicit mihi Scriptura: *Terra scabellum pedum meorum* (Isai. lxi). Fluctuans converto me ad Christum, quia ipsum quæro hic, et invenio, quomodo sine impietate adoretur scabellum pedum ejus. Suscepit enim de terra terram, quia caro terra est et de carne Mariæ carnem assumpsit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis

manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit, inventum est, quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini; et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. » Et de eodem Cassiodorus senator in Expositione psalorum: « A Verbo Dei corpus assumptum quamvis gloriosum, quamvis magnum, quamvis adorabile sit, tamen propter humilitatem humanitatis scabellum pedum Dei competenter accipimus. Nam cum ipse dicat: Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum (*ibid.*), corpus terrenum quod de Maria virgine sumpsit, bene dicitur, opinor, scabellum pedum ejus, et eadem similitudine probatur intelligi, ut scilicet corpus ejus a Deitate mentis contemplatione non discerneres, sed ad unam personam referres, id est ad Verbum quod caro factum est, et habitavit in nobis. »

Non igitur recentem Deum colimus, qui carnem Christi adoramus, qui credimus Christum in carne venisse ex semine David secundum Evangelium Pauli (Rom. ii); nec introducimus in illam simplicitatem veram aliquid compositum, nec in illam antiquitatem aliquid temporaneum; qui non dicimus naturam in naturam mutatam, sed exaltatam in Dei gloria humanitatem, per mirabilem et ineffabilem personæ unitatem: per quam et Deus homo, et homo Deus est, quod qui negat hæreticus est. Eveci jam nunc per sancti Spiritus gratiam contra spem et meritum de fragosissimis locis tempestuosarum ac periculosissimarum quæstionum, cursum sistimus paulisper ad quietem; alia quæ sequuntur, alio prosecuturi rursus exordio.

LIBER TERTIUS.

Jam libri tertii labor occurrit mihi, sanctæ Trinitatis tractatores, et cultores solis justitiæ tertia die resurgentis, imitanti; qui divinitus impleverunt cum Abraham Dei præceptum, quo jussum est ei: « Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui (Gen. xii); » et cum Moyse duce gentis Hebrææ, sublatis vasis aureis et argenteis, cum omni familia sua triduo recesserunt ab Ægypto, ut libere sacrificare Domino possent Ægyptiorum abominationes in deserto. Divinæ siquidem dignationis ex indulgentia processit, non ex merito, quod acutissimo viro, sapientissimo, famosissimo, hebes, insipientis, ignotusque, superioribus veridicis prosecutionibus potui respondere; et pertractata perspicens, meque per semitas orthodoxorum incedere non ambigans, sub patre orphanorum et iudice viduarum securus sum, quia catholici bravii non privabor donativo. Illius igitur ipsius ope, cujus supra dicta explanata sunt, sequentium quædam perscrutabor,

non omnia, ne tibi domino meo, cui talia præcipue scribo, aliisque severis viris, tædio sim, o clarissima Rothomagensium lucerna, et nostri temporis stella matutina, qui catholico pectore de Deo tuo sentis, catholico ore loqueris, et catholica manu cæteris excellentius scribis. De multis ergo profanis et mortiferis novitatibus, quæ adhuc restant, quas stulte Petrus in Theologia sua, stultius in Apologia sua delirans profudit, tria tantum sequestravi, quæ et rempublicam nostram graviter infestant, atque bonis æmulatoribus excitant majorem zeli, qui candet in domo Dei, fervorem. Unum est, quod Filius Dei semper de Deo nascitur. Secundum est, quod Deus facere non potest, nisi quod facit, nec alio modo, nec alio tempore, nec dimittere quin faciat quod facit. Tertium, quod gratia illa qua salvantur electi, communis est omnibus hominibus. His ex ordine respondendum est, sed prius verba illius, sicut superius feci, ipsa quidem, sed quam brevius potero,

ponam, atque quod auctoritas et ratio suggesserit, Domino juvante, supponam. Non enim apud nos ratio præcedit, sed subsequitur auctoritatem, sicut in Sententiis Prosperi legimus, quas ex verbis B. Augustini diligenter excerptis, et quasdam earum decenter metrificavit. Patri vero de proposita sententia in Theologia sua verba sunt hæc, brevia quidem, sed magnum pondus habentia : « In hoc, inquit, quod per Prophetam dicitur : « Ego hodie genui te (*Psal.* II), » ostenditur Filium Dei semper de Patre nasci, et semper natum esse. » Ac primum quidem quæ convenientia possit esse verborum horum, semper nasci, et eandem rem semper, id est ab æterno, natam esse, non video. Non enim idem est nasci, et natum esse, quod beati Augustini attestatio melius in consequentibus ostenditur. Nec tamen nescius sum, plerosque viros magni nominis et esse, et fuisse, qui quod Dei Filius semper nasceretur senserunt, et suis scriptis reliquerunt. Sed quia simpliciter gradiebantur, et non ingrediebantur pompaticè domum Domini, non sunt excussi a gremio matris Ecclesiæ, quia illi et hæredes sanctorum erant pro Christo graviter excussorum. Et, ut Augustinus in libro De hæresibus ad Quodvultdeum diaconum Carthaginensem dicit, « error non facit hominem hæreticum, sed erroris defensor. » Quod autem ita de Filio Dei senserint vel sentiant, reor ex hoc accidisse, quia vera fidei confessio profletur, quod illa juxta Isaiam inenarrabilis filii Dei de Patre generatio nec cœpit esse, nec desit (*Isa.* LIII); quia nec habuit initium, nec finem habebit.

Hujus occasione sententiæ Ariani spiritu superbiæ damnabiliter excæcati Catholicos infestabant, et quasi eos cornibus ventilantes, impingebant in eos, his uentes argutiis : Si Dei Filii de Deo Patre generatio, secundum vos, nec initium habuit, nec finem habebit, ergo Pater semper gignit Filium. Si semper Filium gignit, semper a Patre Filius gignitur. Si semper a Patre Filius gignitur, adhuc a Patre Filius gignitur. Si semper a Patre Filius gignitur, imperfectus est Filius, qui adhuc a Patre gignitur. Quod enim adhuc gignitur, imperfectum esse non dubitatur. Ad hoc namque omnis eorum error intendebat, ut Filius Patri non esset cœternus, sed perfectissima omnium creaturarum creatura, de non exstantibus factus, non de Deo genitus. Indissolubilis certe prorsus hæc eorum esset argumentatio, si Christi generatio aliqua foret actio. Nam actio respicit ad creaturam, quam Deus, quando voluit, et quomodo voluit, egit, id est fecit; et antequam eam faceret, nihil egit. At Filii generatio non est actio, quia omnem excedit actionem, omnem supergreditur creationem; quia ipse semper, id est ab æterno a Patre genitus est, totus de toto, verus de vero, æternus de æterno, perfectus de perfecto, Deus de Deo. Omnia enim per ipsum facta sunt : quod verum non esset, si factura Christus esset, non enim per se factus esset. Nihil enim creatum per se factum est. Cum ergo dicitur : Christi generatio nec cœpit

esse, nec desit; nec initium habuit, nec finem habebit; non ad hoc dicitur, ut Filius Dei semper gigni dicatur, sed uti illius generatio sempiterna monstretur. Et ideo semper genitus dicitur, ut per « semper » æternitas, per « genitum » perfectio designetur. In generatione namque illa nihil temporale est, quia nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, nihil diversum. Prius ac posterius excludit æternitas, diversum identitas, id est consubstantialitas, quod est Græce *ὁμοουσιον*. Non igitur semper gignitur Filius, quia si semper gignitur Filius, modo gignitur Filius. Si modo gignitur Filius, ergo temporalitatis et imperfectionis non evadit angustias. Sed intemporalis et perfectus sicut Pater, de quo est, Filius est. Semper ergo, id est ab æterno, hoc est sine principio, sine fine est, quia semper genitus est. Hoc est enim genitum esse, quod Filium esse, quod Deum esse, quod semper de Patre esse. Sed ut sermonis hujus ratio firmitior sit, jam nunc audiamus quid hinc divina prædicent oracula. Hilarius cæteris excellentior in talibus, in libro II De Trinitate : « Deus, inquit, Dominus noster Jesus Christus, non ab aliquo, neque per aliquid Deus est, sed Deus natus est; et qui ex perfecta generatione perfectus Deus est, non post nativitatem in Deum per causam proficit; sed in eo quod natus est, nihil aliud nascendo, quam Deus. » Idem in ejusdem operis libro XII : « Ab æterno Patre æterna nativitas est. Deus autem quod semper est, etiam æternus; sed tamen non omne quod æternus est, innatum est; quia quod ab æterno natum est, habet æternus esse, quod natum est. Quod enim ex æterno natum est, id si non æternus natum est, jam non erit et Pater æternus. Item, si semper Patri proprium est, quod semper est Pater, necesse semper est Filio proprium esse, quod semper est Filius. » Hinc securus infero : Ergo proprium est Filio, quod semper est natus. Hoc etiam in eodem libro explanat : « Qui, inquit, ab æterno et semper fuit, necesse est sine nativitate non fuisse; dum et semper fuisse supra tempus est, et natum semper esse, nativitatem est sempiternam esse. Natum itaque unigenitum Deum, sed natum ante æterna tempora confitemur. » Et ego : Ergo et tu, et socii tui, in quibus est Christus unus, nec recens, nec confusus, nec divisus, quibus est cor unum et anima una in Domino, qui habitatis unanimes in domo Domini, Filium Dei semper natum confitemini. Si enim ante tempora æterna natum, ergo semper natum. Et ille quasi cuneum figens, plis adhuc cœptis instat. « Quod, inquit, ante tempus natum est, semper natum est; quia id quod est ante æternum tempus, semper est. Item, ante omnia secula et tempora æterna, et ante sensum omnium natus confitendus est esse; quia per id quod ita natus est, semper est. Natus itaque semper est, quia nihil aliud de se patitur intelligi et dici posse, nisi natum esse. » Et ego : Non igitur adhuc nascitur Filius Dei. Nam qui semper nascitur, nunquam natus erit; semper ergo imperfectus erit. At imperfectus non

est. Natura enim Filii, natura Patris est. Hinc Leo papa dicit : « Natura Unigeniti natura est Patris, natura est Spiritus sancti. » Et Hilarius in libro *De Trinitate* : « Unigenitus Deus habet in se naturam Dei omnipotentis, dum natus ex Deo est, et perfecti hominis absolutionem, dum ei est partus ex Virgine, et cum veritate corporis subsistens in natura Dei; et cum Dei natura manens in corporis veritate. » Habes igitur hic quod natura Dei naturam hominis accepit; quia perfectam hominis absolutionem, id est totam absolutam hominis naturam. Ubi sunt ergo, qui magistrum erroris sequentes, perstreput in scholis dicentes : non natura personam, quod verum est; nec persona personam, quod item verum est; nec natura naturam, quod falsum est, suscepit : Tota enim natura divinitatis in Filio Dei est, et totus Dei Filius totum hominem suscepit. Tota igitur natura divinitatis totam suscepit naturam humanitatis. Solus tamen Filius incarnatus est, et in solo Filio tota plenitudo divinitatis habitat corporaliter. Ad hujus rei manifestationem haberemus etiam alios testes, nisi vitarem fastidium. Igitur ut redeamus ad rem, qui de Deo toto totus Deus alioquin non esset Deus, natus est ab æterno, semper est natus.

Ad hujus assertionis confirmationem S. Hilarius concludit sic : « Ut igitur Patri proprium est sine nativitate esse, ita Filio proprium est per nativitatem esse : hoc est proprium, quod facit distinctionem personarum. » Hæc Hilarius, et beatus Augustinus catholicæ fidei loco deducitur in hunc sensum. Sic enim dicit in libro *De Trinitate* nono : « In Deo nihil quidem secundum accidens dicitur, quia nihil in eo mutabile; nec tamen omne quod dicitur, secundum substantiam dicitur. Dicitur enim ad aliquid, sicut Pater ad Filium, et Filius ad Patrem. Quod non est accidens; quia et ille semper Pater, et ille semper Filius; et non ita semper, quasi ex quo natus est Filius, aut ex eo quod nunquam desinat esse Filius, Pater non desinat esse Pater, sed ex eo quod semper est, natus est Filius. » Gravi siquidem somno temporanei nostri premuntur, si verbis his excitati non evigilaverint, in quibus B. Augustinus paternitatis et filiationis omnem excludit corporalitatem, et dicit, quia ideo semper natus est Filius, quia sicut semper, id est ab æterno Pater est, ita et Filius semper, id est ab æterno est Filius. Igitur aut perfectum genuit Pater Filium, aut imperfectum. Si imperfectum, ergo aut noluit, aut non potuit generare perfectum. Si noluit, invidus est; si non potuit, omnipotens non est. Perfectum ergo genuit. Semper ergo perfectus est, et semper natus est. Qui semper natus est, non fuit Filius ante vel natus. Igitur non semper nascitur, quia imperfectus esse videretur, si semper nasceretur. Non mihi tamen ambiguum est, quod sint quidam divinæ lectionis etiam amatores, qui putent B. Augustinum huic sententiæ concessisse, quod Filius Dei semper nasceretur de Patre. Scribeus enim ad Pascentium co-

mitem Arianum, sic dicit : « Quid ergo dicimus? Si natus est Filius Dei de Patre, jam Pater destitit gignere. Et si destitit, cœpit. Si autem cœpit gignere, fuit aliquando sine Filio. Sed nunquam fuit sine Filio; quia Filius sapientia ejus est, quæ candor est lucis æternæ. Ergo semper gignit Pater, et semper nascitur Filius. » Audis, inquit, quia concludit et dicit : Ergo semper gignit Pater et semper nascitur Filius. Quid igitur habes remedii, qui Filium Dei negas semper nasci? Ast aliter est. Qui taliter namque sentiunt, non subtiliter intuentes quod dicitur, qualiter dicitur, obscura verborum complexione falluntur.

Et primum quidem oportuisset homines eductos de fornace ferrea Ægypti, et euntes ad civitatem habitationis absque dubitatione sentire virum hunc tam acris ac præclari ingenii, tam eruditi ac spiritualis animi, tam catholici pectoris, præsertim de causa Dei, nunquam posse sibi dissentire. Deinde Arianæ perfidiæ fallaciam, et sapientiam rescribentis animadvertite. Non enim illatio hæc : Ergo semper gignit Pater, et semper gignitur Filius, a concessis oboritur, sed ab adversario, quasi malo verborum aucupatore jaculatur. Nullus enim catholicus et eruditus scriba in regno Dei primæ consequentiæ consentit. Falsissima enim est, quæ dicit : Si natus est Filius Dei de Patre, jam Pater destitit gignere. Scientibus loquor, et callentibus artem disserendi. Clamavimus in scholis, adhuc etiam pueri; clamant et alii, ut arbitror, nunc quoque, verum est antecedens, et falsum consequens. Verum est enim, quod natus est Filius Dei de Patre; et falsum est, quod Pater destitit gignere. Non enim unquam destitit, qui nunquam cœpit, sicut in superioribus dilucide fuit ratiocinatum. Quæ ergo sequuntur : si destitit, cœpit; fuit aliquando Pater sine Filio, tela aranearum hæreticæ pravitatis fallaciis intexuntur. Assumptio vero quæ sequitur, sed nunquam fuit Pater sine Filio, quia Filius ejus sapientia ejus est, quæ candor est lucis æternæ, verissima est. Sed enim id imponitur, ut falsitas hæc inferatur : Semper ergo gignit Pater, et semper gignitur Filius; quod minime procedit, quia illa generatio non fuit, nec est actio. Ad hoc enim nitentur Ariani, ut probarent Dominum Jesum, vel non semper natum, et ideo Patri non coæternum, qui aliquando nasci cœpisset et desisset; vel si natus semper esset, semper nasceretur, et ideo imperfectus videretur. Per *semper* enim, quasi quædam actionis intelligebant continuationem. Sed *semper* hic non nominat continuationem temporalem, sed intemporalem sempiternitatem, id est æternitatem, quæ nec habuit initium, nec habebit finem. Falluntur ergo, qui B. Augustini putant hanc esse conclusionem : hoc ipse declarat versu sive interpretatione sequenti, sic inquit : « Illoc rursus timendum est, ne putetur imperfecta generatio, si non dicamus natum esse, sed nasci. » Sed quare non vibramus pilum, quod tandiu tenemus manu, quod magister hic fabricavit et eliminavit, et ora con-

tradicientium oppellavit? Iste namque sanctus vir incomparabilis prudentiæ et egregiæ simplicitatis, jam senio fractus, et sua Sunamitide calefactus, libros suos retractavit, et tractavit ibi diligentissime sententiam istam his verbis: « Est et inter illa quæ scriptissimus, quoddam prolixum opus, qui tamen unus deputatur liber, cujus est titulus: De diversis questionibus octoginta quinque. » Et paulo post: « Has jam episcopus collegi, et unam ex eis librum feci. Harum vero trigesima septima est, cui titulus est: De semper nato. » Sententia vero, quam pilum superius appellavi, et quæ subsequitur, his eisdem verbis exprimitur: « Melior est semper natus, quam qui semper nascitur. Quia qui semper nascitur, nondum est natus, et nunquam natus est, aut nunquam erit, si semper nascitur. Aliud est enim nati, aliud natum esse: ac per hoc nunquam Filius, si nunquam natus. Filius autem quia natus, semper Filius, semper igitur natus. » Huic igitur assertioni obniti, hominis est sui juris, et cui dicitur: « Si quis contentiosus est, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei (*I Cor. xi*). » Ad datur etiam tertius testis, qui tam veris et manifestis nititur verbis, ut ei debeat omni subiectione consentiri. Gregorius ille magnus, qui juxta nominis sui proprietatem vigilavit in Christo, et nobilitate, scientia, fide, sanctitate, sede aliis eminebat, vicesimum nonum librum De moralibus, sic incipit: « Dominus noster Jesus Christus, in eo quod sapientia et virtus est, de Patre ante tempora natus est. Vel potius, quia nec coepit esse, nec desiit, dicamus verius, semper natus. Non enim possemus dicere, semper nascitur, ne imperfectus esse videatur. At vero ut æternus designari valeat et perfectus, et natus, et semper, dicamus: quatenus et natus ad perfectionem pertineat, et semper ad æternitatem, ut quoquomodo illa essentia sine tempore temporali valeat designari sermone, quamvis hoc ipsum, quod perfectum dicimus, multum ab illius veritatis perfectione deviamus; quia quod factum non est, non potest dici perfectum. » Tantorum virorum talibus assertionibus obniti, non est eorum quibus Deus dexteram suam notam fecit, et per eum eruditum eor habent in sapientia. Et quoniam satis ostensum est, quod Filius Dei semper natus sit, nec semper nascatur de Patre, imminet ut discutiamus quidnam sit quod Petrus dicit, quod Deus non potest facere, nisi quod facit, nec alio tempore. Sed prius sicut consuevimus, ipsius verba ponenda sunt, ac post falsitati veritas opponenda.

His verbis in Theologia sua, veræ simplicitatis ac simplicis veritatis oppressor insanit: « Si quod facit, inquit, Deus, eum facere oportet, justum est utique ut faciat quidquid facit, aut sine dubio, quidquid facere debet. Quod si debet, non potest profecto dimittere quin faciat. Omne quippe quod justum est, injustum est dimitti. Et quisquis hoc non facit, quod ratio exigit, æque delinquit, ac si id faciat quod rationi minime concordat. » Et paulo post:

A « Si illud solum quod facit Deus, fieri ab eo bonum est, profecto illud solum quod facit, facere potest, qui facere nihil potest, nisi quod ab eo fieri bonum est. Hac itaque ratione id solum posse facere videtur Deus, quod facit; vel dimittere, quod dimittit: cum videlicet in singulis faciendis vel dimittendis rationabilem habeat causam, cur ab eo fiant vel dimittantur; ne ipse quidquam, qui summa ratio est, contra id quod rationi congruit, aut velle, aut agere debeat. » Ac deinde: « Ex his, inquit, tam de ratione quam de scripto collatis, constat, id solum posse facere Deum, quod aliquando faciat. » Dein ingenii sui, non Ezechielis sartagine positus opponit, et quæ fabricaverat, quasi nititur et videtur obruere, ea calliditate ut rursus ea melius confirmet, omnibus annullatis, quæ prioribus videbantur obviare. Sic enim concludit: « Prædictis rationibus vel obsectorum solutionibus liquere omnibus reor, ea solummodo Deum posse facere, vel dimittere, quæcunque facit vel dimittit, et eo modo quo facit vel dimittit, et illo tempore quo facit tantum, non alio. » At in Apologia sua multo vehementius spiritu vertiginis abducitur, ac infelicis ægrotat. Diligentiore siquidem tractatu, et quasi viribus in unum collectis hoc capitulum cæteris diffusius exequitur, et ad hujus novæ adinventionis, imo noxii erroris confirmationem totus incumbit. Ponit enim in cælum os suum, et ad divinæ incommutabilitatis altitudinem transcendit, et voluntatem Dei ac potestatem idem esse ostendit, dicens: « Generaliter, inquit, et indubitanter tenendum est, quod quidquid boni Deus in se habeat, nullatenus in ipso vel crescere vel minui potest. Cui profecto sicut potentia ejus vel sapientia cœterna est, ita voluntas quam habet in quibuscunque faciendis vel disponendis, ipsi cœterna est. » Verum dicit, sed et laqueum more suo præterdit. « Non est enim in Deo aliud potentem esse, aliud bene volentem esse, cui est id ipsum esse, et Deum esse, quod superiora declarant; et voluntas ejus et potentia ejus nihil aliud est quædam p̄se. » Augustinus in septimo libro Confessionum: « Non cogaris, inquit, invitus ad aliquid, quia voluntas tua non est major quam potentia tua. Esset autem major, si teipso tu ipse major esses. Voluntas enim et potentia Dei Deus ipse est. » Ecce quam vera Petrus proponit; sed in hoc vitandus est, quod ex veris falsa concludit. Sic enim dicit: « Si ergo id solum facere potest, quod eum facere seu velle convenit, profecto id solum facere, atque velle facere potest, quod quandoque facit; et eo modo tantum, et eo tempore similiter, quo facit; quia videlicet nec alio modo nec alio tempore convenit, vel hoc eum facere, vel velle etiam facere. » Hoc inculcat, hoc longa verborum prosecutione, imo curiositate multiplicat. Sed quid agis, o infelix anima mea? Ergo sic intemperanter exæstuas? Cur lectionis et orationis tempora perdis? Cur talia meditando tabescis? Cur quantulumcunque acumen ingenii velut ad saxum elidens grossescere facis?

Quis Augustinus, quis Gregorius, vel aliquis talium A in horum ruderum horrendam spissitudinem te projicit? Nullus eorum hoc dicere ausus fuit: Deus non potest facere, nisi quod facit. Si hoc etiam verum esset, melius erat ut taceretur, quam diceretur, nedum scriberetur.

Sed jam, quem dante Deo video, nodus erodandus est. Diverso modo agit de voluntate Dei; modo secundum id quod est; modo secundum id quo se res conditas habet, id est, aliquando secundum essentiam, aliquando secundum actionem, id est, rerum conditionem. A conditione enim rerum cœperunt et spatia locorum, et cursus temporum. Mansit igitur incommutabilis in se dum commutabilia faceret; manet semper incommutabilis, regens et faciens universa. Non ei aliquid novi accidit, quoniam non ea quia sunt, novit; sed ideo sunt, quia novit; nec se, quia lumen incircumscribitum est, in creatura sua conclusit. In Filio quippe suo totus naturaliter inest; quia non eum fecit, sed ex se genuit æternaliter. « Ex utero, inquit, ante Luciferum genui te (*Psal.* cix), » id est, ex mea substantia ante initium, hoc est sine initio. In creatura vero sua non inest; quia non eam de se genuit, sed eam de nihilo fecit. Extra eum igitur sunt omnia quæ fecit; quia licet ex ipso, et per ipsum, et in ipso sint, ipse tamen est super omnia, et non includitur in aliqua creatura, licet inhabitet in sanctis angelis, et in electis suis, non per naturam, sed per gratiam. Augustinus ad Dardanum (epist. 57): « Deus ergo ubique præsens, et ubique totus præsens est, nec tamen ubique habitans, sed in templo suo, cui per gratiam benignus ac propitius est. » Et infra: « Ideo enim ubique esse dicitur, quia nulli parti rerum absens est. Ideo totus, quia non parti rerum partem suam præsentem præbet, et alteri parti alteram partem, æquales æqualibus, minori vero minorem, majori majorem. Sed non solum universitati creaturarum, verum etiam cuilibet parti ejus totus adest. » Ut igitur magni doctoris hujus probat assertio, Deus præsens est universitati rerum, nec concluditur vel in parte universitatis rerum, vel in universitate. Major ergo non mole, sed potentia, sed sapientia, sed bonitate, sed æternitate, Deus universitate rerum. Excedit igitur et voluntas ejus et potentia ejus, quæ nihil aliud sunt quam essentia ejus, universitatem rerum. Mendax est igitur, et fallax, qui voluntatem Dei, vel potestatem ejus, id est Deum, intra creaturam includit sicut ille facit, qui dicit Deum de creatura sua non posse facere, nisi quod facit; cum voluntas Dei sit ante universitatem rerum, et causa sit universitatis rerum. Hinc idem doctor super Genesi contra Manichæos: « Voluntas, inquit, Dei causa est omnium quæ sunt. Si enim habet causam voluntas Dei, est aliquid quod antecedit voluntatem Dei, quod nefas est credere. Quisquis ergo dicit, quare fecit Deum cœlum et terram, respondendum est illi, quia voluit. Voluntatem enim Dei causa est

cœli et terræ; et ideo major est voluntas Dei, quam cœlum et terra. Qui autem dicit: Quare voluit Deus facere cœlum et terram, majus aliquid quærit quam est voluntas Dei. Nihil autem majus inveniri potest. Compescat ergo se humana temeritas, et id quod non est, non quærat, ne id quod est, non inveniat. Qui ergo voluntatem Dei nosse desiderat, amicus Deo fiat. »

Hæc, ut arbitror, mirabilis ille philosophus non legerat. Si enim hæc legisset, sentire non audeo quod postea talia, tam nova, tam noxia docuisset. Dicit enim quod in faciendis vel dimittendis rationabilem habeat Deus causam, cur ab eo flant, vel dimittantur. Sed, Augustino teste, ratio contradicit, et dicit, quia in rebus agendis vel dimittendis voluntate Dei nulla causa superior sit; et errat qui superiorem quærit. Potens igitur est Deus de rebus multa facere, quæ non facit. Nec accepit, nec accipit Deus a rebus causam, quando vel quomodo faceret, vel disponderet, vel eas gubernaret; quia ipse est causa omnium, ut sint, et in se habet scientiam et potentiam, qualiter omnia ordinata sint. Ipse namque est et Creator, et gubernator, et ordinator omnium, non solum bonorum, quæ omnia ab illo sunt, sed et malorum, quæ omnino ab illo non sunt et ideo nec vere sunt; quia non res, sed rerum privationes; vel si melius dicitur, corruptiones sunt; et sunt in natura ex natura. Nulla enim mala sunt, nisi in bonis, quamvis multa bona sint sine malis. De talibus non dubitant, qui summi nostri disputatoris, Augustini dico, verbis exercitati sint. Quæ quia multa sunt huic assertioni fidem facientia, gratia brevitatis prætereo. Ad hoc autem hoc toto labore desudatur, ut veraciter ostendatur, quod voluntas Dei, vel ejus potentia, legi creaturæ supposita, vel in ea inclusa non sit; et ideo Deus de ea multa potest facere, quæ non facit. Mentitur igitur, qui hæc dicit, quod non possit. Cum ergo dicitur: Dei voluntas vel potestas augeri vel minui non potest; verum dicit, quia secundum essentiam dicitur, quæ Deus est, quæ augeri vel mutari non potest. Et cum dicitur: Deus malum facere non potest, verum dicitur, quia malum nihil est: non enim res, sed rei corruptio est; et Deus qui incommutabilis est, non bonus esse non potest. Et hæc ejus impotentia omnipotentia est. At cum dicitur: Deus non potest pluere, nisi quando pluit, vel de creatura sua facere, nisi quod facit, fallacia est. Non enim jam de voluntate aut potestate Dei, eo modo quo superius agitur, id est simpliciter, id est secundum essentiam, quod est secundum id quod est; sed etiam secundum actionem, id est secundum effectum rerum, quod est secundum id quod se habet ad aliquid, hoc est, Creator ad creaturam. Creator enim creaturæ Creator est, et creatura Creatoris creatura est.

Et aliter intelligimus et loquimur de re, secundum id quod est; aliter intelligimus ac loquimur de re, secundum id quod se ad aliud habet, licet res eadem sit. Hoc ille Aristoteles acutissimus prædicamentorum

rum inventor, dispositor ac disputator, diligenter legentibus et sapienter intelligentibus ostendit, qui de singulis prædicamentis agens, eorum proprietates subtiliter ac sigillatim exposuit. Quia igitur universitas rerum subdita est Creatori, et ejus voluntati vel potestati resistere non potest, potest Deus de ea multa facere, quæ non facit, qui nihil contra voluntatem suam facit. « Omnia enim quæcunque voluit, in cælo et in terra facit (*Psal. cxxxiv.*) » Augustinus in Enchiridio: « Et ubi est potentia, quæ in cælo et in terra omnia quæcunque voluit, fecit, si colligere filios Jerusalem voluit, et non fecit? An potius et illa quidem ab illo filios suos colligi noluit; sed, ea quoque nolente, filios ejus collegit ipse, quos voluit? Quia in cælo et in terra non quædam voluit et fecit; quædam vero voluit et non fecit; sed omnia quæcunque voluit, fecit. » Cum ergo et voluntas et potestas Dei idem sint in eo, diverso tamen modo se habet rerum effectus; quia multa potest facere, quæ facere non vult, qui facit in cælo et in terra quæcunque facere vult. Potens est enim de lapidibus istis suscitare filios Abraham, id est, de vasis iræ facere vasa misericordiæ; et tamen de omnibus non facit. Sed cur de illis faciat, de illis non faciat, secretum est penes ipsum est, abyssus est. « Judicia enim Dei abyssus multa (*Psal. xxxv.*) » Et quoniam, ut Augustinus in libro super Genesi ad litteram longiuscule disserit, bipartitum est opus divinæ providentiæ: quædam namque causæ sunt in Deo æternales et incommutabiles, quædam vero rebus insitæ sunt originaliter, primordialiter, causaliter, ab eo qui vivit in æternum: et juxta prophetam, « creavit omnia simul (*Eccli. xviii.*) » secundum superiores inconvulsum est, quidquid statum est; secundum inferiores multa possunt fieri et non fieri, quæ contingit fieri vel non fieri. Secundum inferiores de uva vinum exprimitur, et de farina panis efficitur; secundum superiores aqua in vinum mutatur, et tunc quinque millia hominum quinque panibus saturantur hordeaceis, nunc quatuor millia septem panibus triticeis, per eum, qui veteris ac Novi Testamenti pabulo reficit esurientes ac sitientes justitiam. Sed melius eruditissimi ac dulcissimi doctoris B. Gregorii verbis hujus profunditatis sinus explicabo. Sic enim dicit in libro ix Moralium, dum capitulum illud exponit: « Deus, cujus iræ nemo potest resistere (*Job ix.*) » Mirum, inquit, valde est, quod iræ Dei resistere dicitur, cum multos indignationi supernæ animadversionis obviasse eloquia divina testentur. » Et facta mentione de Moyse, et Aaron, et Phineas, David et Elia, post aliquanta sic concludit: « Iræ igitur Dei resisti potest, quando ipse qui irascitur opitulatur; et resisti omnino non potest, quando se et ad ultionem excitat, et ipse precem, quæ ei funditur, non aspirat. Quod ergo iræ Dei resisti potest, secundum inferiorem causam dictum est, sicut sermo divinus dicit ad Jeremiam: « Si autem mutaverit gens illa aut regnum illud malitiam suam;

et ego non inducam super eam malum, quod loentus sum, dicit Dominus (*Jer. xviii.*) » Non enim a Chaldæis destrueretur Jerusalem, si mutasset bonitate malitiam. Nam Deus manens incommutabilis in se, mutasset etiam ipse damnationis illius sententiam. Non fecit igitur Deus quod facere potuit; quia nec se creaturæ angustiis, nec liberum arbitrium lege necessitatis astrinxit. Quod vero iræ ejus resisti non potest, secundum superiorem causam est, sicut rursum ad ipsum Jeremiam dictum est: « Tu ergo noli orare pro populo hoc, et noli assumere pro eo laudem et orationem, quia non exaudiam te (*Jer. vii.*) » Et rursus: « Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum (*Jer. xv.*) » Deflexum ergo erat apud ipsum ut Jerusalem et populus ejus destrueretur. Et quod apud eum deflexum erat ut fieret, secundum superiorem causam necesse erat ut fieret; quia præscientia ejus falli non poterat. Et quid faceret de Jerusalem, ipse ante sæcula noverat. Secundum inferiorem vero causam necesse non erat; quia si illa mutasset malitiam, et ille sententiam. Habebat enim illa in se, ut hoc facere posset, si vellet. Sed et ipse noverat ante constitutionem mundi, quod illa nollet. » Idem doctor in eodem opere lib. xii, in expositione sententiæ illius: « Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt (*Job xiv.*) » « Statutum est quoque, inquit, homini, quantum in ipsa vita mortali vivat. Nam etsi annos quindecim Ezechiz regi ad vitam addidit omnipotens Deus, tunc eum mori permisit, cum eum præscivit esse moriturum. Nec propheta igitur mendax, quia tempus mortis innotuit, quo vir ille mori mereretur; nec Dominica statuta convulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vitæ crescerent, hoc quoque quod ante sæcula præfixum fuit, atque spatium vitæ quod inopinante foris additum est sine augmento præscientiæ fuit intus statutum. » Sic ille.

Patet igitur his qui contentioni spiritum non habent, quod secundum inferiorem causam dictum est: « Dispone domui tuæ, quia morieris tu, et non vives (*Isai. xxxviii.*) », quia sic meruerat: et anni additi sunt secundum superiorem causam, secundum quam verum erat, necesse est Jerusalem a Chaldæis destrui; secundum inferiorem non erat verum, necesse est Jerusalem a Chaldæis destrui, vera est enim hæc hypothetica. Si præscitum est a Deo Jerusalem a Chaldæis destrui, tunc necesse est Jerusalem a Chaldæis destrui. Omne enim quod a Deo præscitum est, ut fiat, necesse est fieri; alioquin præscientia ejus falleretur; quod abhorret a vero. Nec tamen ideo vera est hæc categorica per se. Necesse est Jerusalem a Chaldæis destrui. Posset enim Jerusalem mutare malitiam, si vellet, et illam, quæ sub conditione posita erat, mutaret sententiam. De natura igitur Dei loquor secundum superiorem causam; de natura vero rerum secundum inferiorem; veluti cum dico: Si David et Petrus prædestinati sunt ad vitam æternam, David et Petrus

damnari non possunt : sed hoc non ab ipsis, sed ab ipso Deo est, cujus prædestinatio falli non potest. Item verum est, si David in adulterio, Petrus in negatione morerentur, quod bene secundum inferiorem causam contingere posset, David et Petrus damnerentur : sed hoc non a Deo, sed ab ipsis est. Rebus igitur non incumbit necessitas, sed relatio de rebus ad providentiam facit conditionalem necessitatem. Et de hoc luculentissimus ac acutissimus doctor Boetius in vi De consolatione philosophiæ : et nos, quamvis maxime ad hoc nihil simus, in tractatu De rebus universalibus ad magistrum Theodoricum, pro modolo nostro diffusius egimus. Universitas igitur rerum, ut ratio probat et auctoritas approbat, voluntati Creatoris subdita est, a quo de nihilo facta est. Et ideo ipse de illa secundum inferiorem causam multa facere potest, quæ non facit, qui tamen contra id quod apud ipsum præfixum est nihil facit. Et hic est diversus intelligendi respectus, et diversus loquendi modus, id est, secundum Dei voluntatem, potestatem, providentiam, hoc est, ejus essentiam : (non enim aliud est ejus essentia, aliud in eo illa); et secundum id quod se, nescio si dicam, habet vel habent ad naturam rerum, vel effectus earum. De quo conjunctim agens novitatum amator, ac subtilissimus temporis academicus, pedicam tendit ad capiendas animulas vanitati deditas, minus legentes, et minus quæ Dei sunt intelligentes. At contra hanc adinventivem quæ de Deo male loquebatur, hæc dicta sint. De propositis igitur restat extremum, quod videndum est, et tali fine finiatur hoc opus. Petrus hic Abælardus, contra cujus commentitia signenta scribimus, vestris orationibus et præcepto sanctitatis vestræ roborati, Pater optime Hugo, quibusdam viris nobilitate, studio, scientia fulgentibus, et inter illos aliis magis curiosis quam studiosis, per vanam et inanem philosophiam placens, de his quæ ad Deum pertinent non tam catholice quam philosophice tractavit; ac per hoc longe factus a populo, de quo legitur : « In populo gravi laudabo te (*Psal.* xxxiv), vento subtilitatis erravit, nostræ fidei simplicitati turpiter obviis, et veritati damnabiliter contrarius. In fornace namque Ægyptia operum suorum vascula fabricavit, ac philosophos Platonem, Virgilium, Macrobius, insonsos et illotos ad convivium summi Regis introduxit. Sic enim Platonem maxime sequens in theologia sua dicit : « Nunc verba Platonis de anima mundi diligenter excutiamus, ut in eis integerrime Spiritum sanctum designatum esse agnoscamus. » Et infra : « Illud quoque, quod ait Plato animam locatam esse a Deo in medietate mundi, eamque per omnem globum totius orbis æqualiter porrigi, pulchre designat gratiam Dei omnibus communiter oblatam, juxta illud, Spiritus Domini replevit orbem terrarum (*Sap.* 1, 7). Huic etiam involucro, de positione scilicet animæ in medio mundi locatæ, hoc est de gratia Dei omnibus communiter oblata divina facta concordant;

A quia Dominus noster Jesus Christus rex operatus est salutem in medio terræ. » Quod autem temporalitatis hujus cursum vocat involucrum, Joannem Scotum sequitur, qui frequentius hoc iusitato vocabulo usus, et ipse pro sua subtilitate de hæresi notatus est.

Cunctis autem hæc legentibus et vera scientibus liquet, quod ex philosophica disciplina animam mundi Spiritum sanctum dicit; cum secundum ipsos philosophos anima mundi multum differat a Creatore et mente divina, quam *νοῦς* appellant; et secundum veram fidem et ecclesiasticam doctrinam idem Spiritus sanctus Patri et Filio consubstantialis sit, et in nullo differat, et cœternus sit ambobus.

B Dicit itaque gratiam Dei, quam Spiritum sanctum vocat, omnibus esse communiter oblatam. In Apologia vero sua primum quidem se strenue defendit, et Pelagianam anathematizans hæresim, de gratia Dei catholice sentit et scribit : sed postea more suo subtilis, ac velut alter Proteus, lubricus elabitur, et revertitur in idipsum. Verba illius hoc melius probabunt. Hæc prima sunt : « Ego, inquit, gratiam Dei voco, quidquid ad salutem hominis de ipso Deo disponit, vel ei confert quod ipse non meruerit. Ait quippe Apostolus : « Reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt (*Rom.* xi). » Si autem ex gratia, jam non ex operibus, alioqui gratia jam non est gratia. Igitur Dei est in electis suis, quod eos ab æterno prædestinaverit, quod et fidem eis inspiraverit, quæ utique nostra præcedunt merita, et sine quibus eum diligere non valeamus, ut salvari mereamur. Ipsa enim dilectio, quam ipse per ea, quæ dicta sunt primo in nobis efficit, effectus ipsius Dei, sive donum ejus est : et ejus imputanda est gratiæ, antequam etiam nihil salutis possimus promereri. Unde et Apostolus : « Qui, » inquit, « habes, quod non accepisti? (*I Cor.* iv.) » Hæc a Paulo dicta de Dei gratia, magis veritatis quam Petri verba sunt. Quid enim verius, quid climatius, quid salubrius dici potest? Sed sita hic, quæso mecum. Familiaris tibi fui, quantum potui. Ut fraternæ dilectionis norma jubet, hominem non persequor, sed errorem. Nisi me fallas, istius ipsius assertionis tuæ funibus alligatus es. Dicis enim, quod gratia Dei est, quidquid ad salutem hominis Deus disponit, quod secundum Apostolum electio ex gratia est, alioqui gratia jam non est gratia, quod per eam electos suos ab æterno prædestinaverit; quod per eam fidem eis inspiraverit, quod ipsa dilectio, quam ipse in nobis efficit et sine qua nemo potest salvari, gratiæ Dei imputanda est. Secundum igitur hanc ipsam tuam definitionem loquor tecum de gratia Dei. Dic, oro te, gratia sic accepta estne communis omnibus hominibus? Prædestinat Deus omnes homines ad salutem, inspirat in omnibus fidem, et eam, per quam salventur, dilectionem? Subtilissime, famosissime, lepidissime magister, erudi me; si non insavis, respondebis, Non est. Non est

Igitur hæc gratia communis omnibus (40). Nam, si esset, omnes salvarentur, quod minime concedes: alioquin Dei dispositio, prædestinatio, fidei et ipsius dilectionis inspiratio, falleretur, Dei donum frustraretur: quod de Deo sentire, sacrilegum est. Si autem (quod minime credo), respondebis: Est; arguit te ratio, catholica prædicatio, auctoritas Patrum, effectus rerum. Hæc enim gratia nunquam inaniter esse potest, quæ de corde lapideo cor carneum facit, de animali spirituale, de cæco illuminatum, de infirmo sanum. Per hanc Spiritus sanctus non omnes, sed quas vult, animas inarrhat. Hanc solam prædicator egregius gratiam appellat; hanc in Epistolis suis, et maxime in ea quæ est ad Romanos, defendit et prædicat. Per hanc de blasphemo et persecutore et injurioso, benignus, mitis, discipulus effectus est, de lupo agnus, de Saulo Paulus. Per hanc Deus vocat quosdam electos ante constitutionem mundi, quorum certus est numerus, qui perire non possunt, quod non ex ipsis, sed ex Deo est; quia præscivit illos, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Alteram non novit Paulus, de alia non disputat Augustinus. Licet ex dono Dei sit, quod sumus, quod vivimus, imo quidquid in nobis, et in omni creatura est. Quod enim omnis creatura est, et quidquid boni in ea est, ex dono Dei, id est ex bonitate ejus est. Sed quia Pelagianistæ hæretici oppugnatores divinæ gratiæ ad hæc confugiebant, et quod modo supra dicto verum est, dona naturæ Dei gratiam vocabant, bene, subtiliter, utiliter a catholicis tractatoribus distinctum est inter dona naturæ et dona gratiæ; quia dona naturæ communia sunt et electis et reprobis: dona vero gratiæ omnibus electis, reprobis nullis. Sicque gratiam ecclesiasticæ consuetudinis usu vocaverunt illius electionis effectum, per quæ ille qui habet ventilabrum in manu sua, et purgat aream suam, separat grana a paleis, et ea mittit in horreum suum. At Petrus brevi mutat vultus suos, et ad solita rediens, nobis elicitur alienus. Adjuvate nunc, quæso, fratres; fortis est, vincula dirumpit, magisterio fulget, eum retinere non possum. Dicit nullis interpositis, quod mihi magni miraculi res est. « Ergo, inquit, et ipsum liberum arbitrium quia bonum est, divinæ gratiæ est donum: et ipsa ratio, in qua ipsum consistit. » Verum est, sed aliter agis. Nam et liberum arbitrium, et ratio in qua illud consistit,

communis sunt et electis et reprobis. Obloqueris, et sophisticus es, non sic agebamus de gratia. Sed vehementior efficitur in sequentibus. Nam dicit: « Cum igitur Dominus tam electis quam reprobis rationem tribuat, et viam ostendat, qua perveniendum sit ad beatitudinem: et ad hanc percipiendum, quam omnibus offert, præceptis et exhortationibus suis nos jugiter invitet; alii super hæc eum audiunt, et præceptis obtemperant, bene vivendo, ut oblata percipiant præmia; alii contemnunt, et in sua remanentes ignavia, obedientiæ laborem refugiant. » Miror, si vigilabat qui talia scribebat, tam sibi dissentiens de re eadem pene loco eodem. En qui validus concionator, et divinæ gratiæ defensor, citius quam sperabam, evanuit, et contempto disputationis ordine legitimo, tritas familiaris suæ semitas deseruit. Ponit namque rete mendacii, dum asserit quod ad percipiendam beatitudinem, quam secundum se offert omnibus Deus, præceptis et exhortationibus, omnes invitet.

Transeo de pueris recens natis, tam de gentibus quam de Christianis parentibus procreatis, non baptizatis, et morte præventis; transeo de pluribus in pluribus locis nunc degentibus, qui prædicationem Christi non audierunt, sine qua nemo potest pervenire ad veram beatitudinem. Respondeat si potest de gentibus innumeris ante Salvatoris adventum pene toto orbe cultui idololatriæ deditis: notus enim tantum erat in Judæa Deus (*Psal. lxxv*). Cur, sicut legitur in Actis apostolorum, permisit illas Deus ingredi vias suas (*Act. xiv*); quasi diceret, vias eorum, non vias mandatorum Dei, ne pervenirent ad salutem, nisi occulto, sed nunquam injusto judicio? quærit jam nunc quia sic placet ei, qui philosophiæ abyssi puteos exhaustit, et modo non audiens: « Altiora te ne quæsieris, et majora te ne scrutatus fueris (*Eccli. iii*), inscrutabilia Dei judicia temerarius investigator cum Porphyrio philosopho; quærit, inquam, cum Juliano Augusto apostata (qui in expeditione contra Evangelia Christi libros scripsit octo,) cur Deus Christianorum, qui secundum eos mundi Salvator erat, in novissimis temporibus ortus est, et innumerabilibus jam damnatis in inferno tam tarde salutem operatus est. Audiat a Propheta: « Judicia Dei abyssus multa (*Psal. xxxv*). » Audiat ab Apostolo: « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! » (*Rom. xi*.) Quid ergo restat, nisi

(40) Hæc sententia non est tenenda, nec Abælardus oppositam sequens recte in hoc arguitur. Ratio quoque, quam auctor offert, inefficax est et fallax. Nam ex eo quod non omnibus reprobis collata sunt omnia dona quæ gratia nomine appellari possunt, male infert non omnibus gratiam dari seu offerri; sic enim etiam inferret nullum habere Dei dona, quia nullus habet omnia. Sufficit ergo aliquam gratiam reprobis concedi, qua si bene uterentur, ad majorem et majorem pensatim promoverentur, et tandem ad salutem pervenirent. Certe Patres reprobis gratiam concedunt; et inter hos S. Prosper, qui etiam illam abortivis non negari censet. Quia

autem illorum verba alibi adduxi, hoc loco non est necesse ea referre. Ideo nec Guillelmus hanc sententiam Abælardi notavit, quem tamen Pelagianismi damnavit, quod hominem solis viribus naturæ bonum posse agere senserit. Notanda etiam hic fraus Abælardi, qui cum Pelagianis gratiam Dei in lege et in libero arbitrio constituerebat. Denique ex utroque auctore, Guillelmo scilicet et isto anonymo, constat illos errare qui Abælardum putant liberum arbitrium negasse, cum potius de gratia male senserit, ut liberum stateret arbitrium, ut ex prædictis auctoribus omnino sit manifestum.

ut aut tot tantisque testibus decredat, et Christianus non sit; aut si credit, scrutari desinat inscrutabilia, et quietus sit? De hac tamen profunditate qui fideliter inquirere voluerit, legat secundum capitulum, quod est de tempore Christianæ religionis libelli illius, quem composuit B. Augustinus (epist. 49, quæst. 11) ad presbyterum, qui vocabatur Deo gratias. At Petrus domi cum Jacob habitare simplex dignatur; sed fortis venator ut Esau silvas ingreditur umbrasas; et ex arcu perverso quem diutius extendat, conditionis hujus toxicatam sagittam emittit. Sic enim, inquit « ad bene vivendum reprobos præparari, sicut electos, id videlicet dicendo et admonendo, et facultatem præbendo ut nulla jam supersit excusatio. » Et loquens cum adversariis adjungit, dicens: « Sed dicis quia Deus bonam voluntatem in reprobis non fecit, sicut in electis. » Et qui catholice firmitudinis fundamentum modis omnibus destruit, et more suo de suo loquens sic destruit: « Culpandi, inquit, reprobi non sunt, si recte non vivunt, sicut electi: cum ad rectitudinem vitæ illis sit illa negata gratia, sine qua recte vivere nullatenus possunt. » Hæc est vetustissima Pelagianorum hæreticorum argutio: hac machina gratiæ singularis excellentiam oppugnabant, sed non expugnabant. Et ad hoc usque hæc falsa benevolentia eos trahebat, quatenus infantes sine originali peccato nasci perhiberent, et sine baptismo in regno cælorum eos ingredi prædicarent. Sed quantum ista falsa sint, laet neminem qui catholica doctrina, et maxime beati verbis Augustini eruditus sit. Petrus ergo, qui superius Pelagianam heresim anathematizaverat, et contra eam fortiter, veraciter, catholice disputaverat, nunc talibus obligationibus erroris involvitur, ut patenter asserat, ad illam suam communiter omnibus, id est, et electis et reprobis, oblatam gratiam, nilam cordis a Deo præparationem fore necessariam; sed hanc ex libero arbitrio omnibus inesse, quod eam quisque potest recipere et quod Deus bonam voluntatem non faciat in electis suis, sicut nec in reprobis: qui tamen si id faceret in electis, et non similiter faceret in reprobis, bene de rectitudine vitæ reprobi se possent excusare. Ecce ad quantas fæces liberi defensor arbitrii delapsus est, cum Apostolus dicat: « Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere (Philip. 11); » quia illa gratia, quam prædicamus, talis est ut faciat hominem, quod volebat, bene velle; et quod non poterat, posse. Non enim sic collata est, ut vacans sit, quia divinæ propitiationis inspiratio est, et erigit jacentes, et cæcos illuminat, et infirmos fortes facit, et mortuos suscitatur, et quoscunque prædestinavit, ad vitam æternam perducit. Non est impotens, non fallit, non est omnibus communis. Eorum præcordiis a Deo infunditur, quorum certus est numerus, quorum nemo perit, quia nemo potest r. pere oves Christi de manu Patris Christi.

Hoc assertionis nostræ munimentum sanctorum Patrum testimoniis firmandum est, ut sic liberum prædicetur arbitrium, ne gratia negetur, et sic gratia

A confirmetur, ne liberum destruat arbitrium. Augustinus in epist. 1 ad Valentinum abbatem: « Dominus Jesus, inquit, non prius venit ut judicaret mundum, sed ut salvaretur mundus per ipsum; postea judicabit ipse mundum quando venturus est judicare vivos et mortuos. Si ergo non est Dei gratia, quomodo salvat mundum? et si non est liberum arbitrium, quomodo judicat mundum? » Et infra in eadem: « Cavete ergo, quod tantus Apostolus tam terribiliter dicit, et ubi sentitis non vos intelligere, interim divinis eloquiis credite, quia et liberum arbitrium nec converti potest ad Deum, nec proficere in Deo. » Idem in epist. 2 ad eundem: « Fides catholica liberum arbitrium non negat, sive in malum, sive in bonum; neque tantum ei tribuit, ut sine Dei gratia valeat aliquid, sive ut ex malo convertatur ad bonum, sive ut in bono perseveranter proficiat, sive ut ad bonum sempiternum perveniat. » Idem ad Julianum: « Liberum arbitrium, nisi gratia Dei juvetur, nec ipsa bona voluntas in homine esse potest. » Et in libro De verbis Domini: « O malum liberum arbitrium, nisi Dei gratia juvetur. » Et ad Optatum: « Merito videretur injustum quod sunt vasa iræ ad perditionem, si non esset ipsa massa universa ex Adam damnata. Quod ergo sunt nascendo vasa iræ, pertinet ad debitam pœnam; quod autem sunt renascendo vasa misericordiæ, pertinet ad indebitam gratiam. » Item ad eundem: « Non solum justus, sed et misericors sigillus alia vasa in honorem secundum gratiam, non secundum debitum, facit, dum et parvulis subvenit, quorum nulla merita dici possunt; et majores prævenit, ut habere aliqua merita possint. » Idem in libro De civitate Dei: « Dicitur etiam voluntas Dei, quam facit in cordibus obedientium mandatis ejus: de qua dicit Apostolus: « Deus est enim, qui operatur in vobis velle (Philip. 11.) » Ubi est ergo Petrus et sequentes ejus, qui confidentes in virtute sua, et in simulacris mendaciorum suorum, dicebant: non est hominibus necessaria cordis præparatio a Deo; non facit Deus bonam voluntatem in electis suis. Resistitisne adhuc? Audite, quid gratia faciat in homine. Augustinus in Enchiridio: « Sola gratia secernit a perditis, quos concreaverat in eadem massa perditionis ducta ab origine causa communis. » Et in libro De perfectione justitiæ hominis. « Si per seipsum potest esse homo sine peccato, ergo Christus gratis mortuus est. Non autem gratis Christus mortuus est. Non igitur potest homo sine peccato esse, etiamsi velit, nisi adjuvetur gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. » Et in libro De natura et gratia: « Sicut oculus corporis etiam plenissime sanus, nisi calore lucis adjuvetur, non potest cernere; sic et homo etiam perfectissime justificatus, nisi æterna luce justitiæ divinitus adjuvetur, recte non potest vivere. » Item in eodem: « Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, non naturæ possibilitate, nec libero arbitrio, quod est nobis; sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. » Audite, quod etiam

voluntas a Domino præparatur. Augustinus in libro **A** De correptione et gratia : « Nam quis ignorat tunc fuisse perituram fidem Petri, si ea, quæ fidelis erat, voluntas deficeret; et perinansuram, si eadem voluntas maneret? Sed quia sicut scriptum est, « præparatur voluntas a Domino Deo, » ideo pro illo Christi non potuit esse inanis oratio. »

Item audite, quod gratia bonam voluntatem faciat in homine. Augustinus in libro De gratia et libero arbitrio : « Semper est in nobis voluntas libera, sed non semper est bona. Aut enim a justitia libera, quando servit peccato, et tunc est mala; aut a peccato libera est, quando servit justitiæ, et tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona; et per hanc fit ut sit homo voluntatis bonæ, qui prius fuit voluntatis mala. Audite, quod gratia inanis non sit. Prædeterminationo enim, ut Augustinus definit, « est gratiæ præparatio, gratia vero est prædestinationis effectus. » Prædeterminatio vero falli non potest, nec gratia frustrari, quæ non solum bonum infundit, sed etiam primitus malum expellit. Augustinus ad Prosperum et Hilarium, qui cum suis epistolis de talibus interrogaverant, in libro De prædeterminatione sanctorum : « Hæc gratia, quæ occulte humanis cordibus divina largitate tribuitur, a nullo duro corde reapitur. Ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Quando ergo Pater intus auditur et docet ut veniatur ad Filium, aufert cor lapideum, et dat eor carneum. » Audite quod gratia communis non sit. Augustinus ad eosdem in eodem libro : « Non omnium est fides, cum fidem posse habere sit omnium. Non autem ait Apostolus, quid autem potes habere, quod non accepisti, ut possis habere : sed ait : « Quid autem habes, quod non accepisti? » (I Cor. iv.) Proinde posse habere fidem, sicut posse habere charitatem, naturæ est omnium hominum; habere autem fidem, quemadmodum habere charitatem, gratiæ est fidelium. » Idem ad Valentinum in libro De gratia et libero arbitrio : « Hoc etiam Pelagiani ausi sunt dicere, gratiam esse ipsam naturam in qua creati sumus, ut habeamus mentem rationalem, qua intelligere possimus, facti ad imaginem Dei. Sed non est hæc gratia, quam commendat Apostolus per fidem Jesu Christi. Hanc enim naturam etiam cum impiis et infidelibus certum est nobis esse communem. Gratia vero Jesu Christi eorum tantummodo est, quorum est ipsa fides, id est, electorum : non enim omnium est fides. » Idem de eodem super psalmum LXXVII : « Cum essent, inquit, antiquis patribus communia omnia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quæ sacramentorum virtus est; sicut et nunc jam revelata fide, quæ tunc velabatur, omnibus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizatis commune est lavacrum regenerationis : sed ipsa gratia, cujus ipsa sunt sacramenta, qua membra corporis Christi cum suo capite regnatura sunt, non communis est omnibus. » Sentit idem sanctus Innocentius papa, et Petri cathedram defendens ab errore, ad eundem et cæteros Afros episcopos, qui de concilio Milevitano scripse-

rant, els loquitur in hunc modum : « Opravissimarum mentium perversa doctrina ! Adverte tandem quod primum hominem libertas ipsa ita decepit, ut dum indulgentius frenis ejus utitur, in prævaricationem præsumptione conciderit, nec ex hac possit erui, nisi ei per providentiam regenerationis statum pristinæ libertatis Christi Domini reformaret adventus. » Videte, qui legitis et intelligitis, si districtius dictum est alicubi a B. Augustino, sicut hic ab Innocentio, ad quid valeat libertas arbitrii, si non adjuvetur gratia Dei. Cum enim, ut Augustinus dicit in Enchiridio, « Primum homo peccavit, et se, et liberum perdidit arbitrium. Aliter enim habuit liberum arbitrium ante peccatum, aliter post peccatum; aliter per gratiam, aliter habeat, cum habeat vitam æternam. Ante peccatum sic liberum habuit, ut in bono stare posset, si vellet; post peccatum sic debilitatum, ut de malo per se nunquam surgere posset, sed per gratiam non communiter omnibus oblatam, sed tantummodo in cordibus electorum per Spiritum sanctum diffusam sic melioratum, ut bonum agere et velit, et possit. » Sed alterius temporis hæc disputatio est. Beatus denique Gregorius hæc eadem confirmat, dicens ita libro xxvii Moralium : « Dum ergo prædicatores sancti et vocantur ad Macedoniam et ab Asia prohibentur (Act. xvi); istinc occultarum mensurarum linea ducta est, hinc reducta. Illinc tenditur, ut Macedouia intra sanctæ Ecclesiæ spatia colligatur; hinc attrahitur, ut ad fines fidei Asia relinquatur. » Et infra in eodem : « latæ mensuræ et lineæ occultorum iudiciorum Dei tendebantur, cum sicut legimus in Evangelio, alius secuturum se promittit et repellitur, alius relaxandum se postulat, et retinetur. » Et in xxix ejusdem operis : « Quia omnipotens Deus sanctos suos de impiis elegit, et quam multos electos adhuc intra pravorum vitam repositos habeat, novit apte in nive vel grandine thesauros habere se perhibet. Thesauri quippe ἀπὸ τοῦ θέντος, id est a positione nominantur, et plerisque in vite frigida diu latentes respicit, quos ad medium cum jubet producit; justitiæ nitorem candidum per supernam gratiam facit. » Et hæc catholicorum disputarorum de gratia testimonia sufficiant. Scripsit autem idem Petrus ad opusculum, quod « Scito te ipsum » intitulavit; et suam, ni fallor, Ethicam appellavit. In eo, sicut et in supradictis sua vocum acceptione novitatis incude vana et animarum salutis noxia cudens, plurima de moribus contra morem ecclesiasticum disputavit. At ut ei contradicant, aliis relinquimus, qui dignitate loci, et acrimonia ingenii et labore studii, et fervore belli, nihili abjecto in domo Dei mei, meique similibus, incomparabiliter præferuntur. Cæterum, quoniam propitia divinitate profundissimarum quæstionum naufragia incolumi nave, non ingeniolo meo, sed sanctorum Patrum remis evasi; stylo theca reposito, quieto lectionis et orationis portu lætus ac securus excipior, Christo Deo meo, vestraque excellentiæ grates accumulatissimas agens; quorum, illius scilicet inspiratione, vestraque jussione, præsens opus expievi.